

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

M. Van Kerckhove. — De Cholera Morbus te Geraardsbergen in de 19e eeuw 130

INTERNATIONAAL STUDIEKOMITEE BETREFFENDE OMMEGANGSREUZEN

R. van der Linden & M. Messiaen. — Reuzen en reuzinnen in West-Vlaanderen — Proeve van inventaris en typologie 141

BOEKBESPREKING

W. DETAILLEUR, Alle kerken in West-Vlaanderen in Vade-Mecum-Stijl. - **R. v. d. Linden** 168

Fr. VAN IMMERSEEL, Karikaturist, houtsnijder, glazenier, stoetenbouwer. — **R. v. d. Linden** 169

J. PHILIPPEN, Geschiedenis en charme van de prentkaart. — **R. van der Linden** 170

ZOEKEN EN ZANTEN

Zottegem. — De Zottegemse Zwartkop = naam voor kippenkweker. — **J. Van Effelterre** 172

BONDSNIEUWS

Prijsvraag — **Alfons de Cockfonds 1978** 140

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van
v.z.w. Noordstarfonds, Gent en het Stadsbestuur van Gent

DE CHOLERA MORBUS TE GERAARDSBERGEN IN DE 19^e EEUW

In zijn geschiedenis van Geraardsbergen deelt Victor Fris ⁽¹⁾ in een voetnoot mee dat de Cholera in okt. 1832 Geraardsbergen aantast. Een andere voetnoot stipt aan " de stad heeft veel geleden in de ellendige jaren 1844 en 1847 geteisterd door harde winters, hongersnood, aardappelplaag en typhus; in 1849 en 1863 maakte de cholera hier vele slachtoffers " ⁽²⁾. Aldus beweert Fris dat de cholera in de stad heerste o.a. tijdens de jaren 1832, 1849 en 1863. We zullen deze drie jaren aan een ernstig onderzoek onderwerpen.

Voor 1832 vonden we enkele details bij Gustaaf De Vos in zijn " Inventaris " ⁽³⁾. We geven de tekst volledig :

" Op 25 april 1832 ontving de commissie van het hospitaal een schrijven van het stadsbestuur in verband met de te treffen maatregelen tegen de cholera. Op 16 oct. 1832 — dus zes maanden later — ontvangt de commissie volgende missie van de gemeenteraad : daar de cholera de stad bedreigt, nodigen we u uit om een lokaal in gereedheid te brengen voor de cholerazieken en het aantal bedden te vermeerderen. Op 17 oct. kreeg de commissie opnieuw een brief in verband met lokalen (meervoud) bestemd voor mogelijke choleralijders. 's Anderendaags 18 oct. had er een samenkomst plaats van geneesheren en apothekers; zij dringen bij de commissie van het hospitaal aan om de zieken die door cholera zouden aangetast zijn, zonder de gebruikelijke formaliteiten in het hospitaal aan te nemen; burgemeester Adrien Spitaels steunde de aanvraag en legde ze voor aan de commissie. De volgende dag ontving de commissie opnieuw een brief waarin aangedrongen werd dat op eenvoudige aanvraag van een dokter uit de stad, de choleralijders in het hospitaal zouden worden aanvaard ".

Uit al wat voorafgaat kunnen we niet afleiden, zoals Fris, dat er inderdaad gevallen van cholera zich in onze stad hebben voorgedaan; nochtans waren de genomen maatregelen vereist, want de ziekte heerste elders in ons land, o.a. te Dendermonde onder de naam van een " nieuwe pestziekte ". We vonden verder geen positieve bewijzen tenzij wellicht het aantal overlijdens tijdens dit jaar. We hebben ze op het

(1) V. Fris, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, 266

(2) *Ibidem*, 268

(3) Gustaaf De Vos, *Inventaris van het Hospitaal*, Geeraardsbergen, 1898, 502.

stadhuis in de registers van de burgerlijke stand geteld. In 1830 stierven er 254 mensen in onze stad. In 1831 : 251 en in 1832 : 283, dus een 30-tal meer dan de twee voorgaande jaren, maar in 1833 waren er 321 overlijdens, dit maakt dus een 70-tal meer dan het normale aantal; maar zelfs die vermeerdering is nog geen doorslaggevend bewijs omdat andere oorzaken, zelfs andere ziekten dit ongewone getal kunnen rechtvaardigen. Inderdaad de eerste twintig jaren van onze onafhankelijkheid waren ver van voorspoedig. In Vlaanderen vooral heerste werkloosheid op grote schaal, armoede en hongersnood door strenge winters en mislukking van de aardappeloogst veroorzaakt.

We blijven in onzekerheid aangaande de cholera te Geraardsbergen in 1832, maar *Het Kroniekboek der Zusters van Maria en Jozef* bracht de oplossing. Inderdaad sedert 1831 liet de bisschop van Gent aan de zusters toe dat enkele onder hen de zieken, inwoners van de stad, ten huize gaan verzorgen. . .

” In het jaar 1832 en bijzonderlijk in 1833 heerschte de cholera morbus in de stad. Nochtans woedde de ziekte hier min dan in andere steden van het land. Onze zusters dienden met iver de mensen in hun huizen en zelfs, hetgeen hun plicht niet was, verzorgden zij in het gasthuis de armen die besmet waren. Van de cholera zijn gestorven in 1832 zeven personen; in 1833 vierendertig. In 1833 werd zuster Ursula (Jeanne Dullekens uit Bever) uitgeput door waken en vermoeienis bij het verplegen der zieken door de cholera aangetast. Ze offerde zich als slachtoffer op aan God en bad Hem om bij haar dood de gesel van de stad af te keren. Na twee dagen onzeglijk lijden overleed ze op 18 november 1833. Ze was slechts 23 jaar oud. Met haar dood hield de plaag op in de stad. Alhoewel de zuster 's nachts is begraven, werd haar lijkstoet door een ontelbare menigte gevolgd ”.

1849 : In de verslagen van de gemeenteraad vonden we wel een zinspeling op de besmettelijke ziekte. Ze wordt niet vernoemd. De gemeenteraad stelde de noodzakelijkheid vast van een nieuw kerkhof. Hij herinnerde aan een dekreet van keizer Jozef II, dat verbood de overledenen nog in de kerken te begraven, en enkele maanden door een tweede dekreet dat verbood ze binnen de stadsmuren te begraven.

Toen kocht de magistraat van Geraardsbergen op 18 maart 1875 een stuk grond dat in de Buizemontstraat [dus buiten de stads- of Putsemijpoort] was gelegen, maar indien de oppervlakte van dit kerkhof toen groot genoeg was voor de bevolking van de stad die 5500 zielen telde, was dit niet meer het geval in 1849 wanneer de stad 7780 inwoners telde. Het verslag besloot aldus : ” Deze oppervlakte is *vooral* ontoereikend wanneer zoals dit jaar en in andere voorbije jaren de bevolking door besmettelijke

ziekte is aangetast ^{”(4)}. Dat is al. Werden toen door burgemeester dokter August Van Santen en zijn gemeenteraad biezondere maatregelen genomen ? We vermoeden van wel.

In de aantekeningen betreffende het *Instituut van de Jozefieten* door Broeder Ignaas Van Den Bossche,⁽⁵⁾ eerste overste van de Jozefieten, krijgen we meer uitleg over de toestand :

” In de maend van 7^{ber} 1849 kwaem in de stad Geerardsbergen de ziekte van de Cholera Morbus, dewelke van in de maend augustus wat begonst was aen de Audenaerdsche poort, waer verscheyde menschen stierven. Door dit geval namen de menschen hunnen toevlugt tot O.L. Vrouw op den oudenberg, tot de H. Adrianus in de parochiekerk en tot de H. Rochus in de kerk van het hospitael. De inwoonders van Ninove kwaemen eene offerande doen aen O.L. Vrouw op den oudenberg omdat de cholera daar heerste; dit wekte de Geerardsbergenaers op om ook een offerande te doen aen O.L. Vrouw en dit geschiedde op zondag 27 sept. Ze kwaemen eerst nae de vespers en lof in ons kerk en verzogten ons Religieusen om hun te willen ontvangen aen den ingang van de capel op den berg, hetgene Mr. Bernardin als overste met eenige Religieusen deden, al het zingen van Magnificat, de litanie en de consecratie aen Maria; de menigte van menschen was van circa 2 à 3000. E.H. D’Hooghe, pastoordeken van Geersberg dede poging en bekwaem van den pastoor Mr. De Smet te Waerbeke de reliqui van den H. Rocus. Deze reliqui wierd eenige dagen in de parochiekerk uitgesteld en men zag met voldoening een menigte menschen hunnen toevlugt nemen tot den H. Rochus. De ziekte verminderde en was bijna gedaen in het eynde van de maand 7^{ber} maar in het begin van de maend 8^{ber} hernaem de ziekte wederom en dat zoo geweldig dat er tot 10 à 12 menschen per dag beregt wierden en (dit is interessant) over de helft van stierven (dus niet allen). Dit bracht eene groote benauwdheyd onder vele inwoonders zoo dat sommige de stad verlieten, nae Gent en andere plaetzen gingen om de ziekte te ontvlugten. Een groot getal menschen naemen hunnen toevlugt tot O.L. Vrouw door het lezen van den roozenkrans en onder andere in de kerk van Hunnegem, in het begijnhof en ook in de kerk van ons klooster welke daarvoor ten 12 uer 30 des middags geopend wierd, en dan nog wierden in verscheyde huizen der gebuerte den roozenkrans gelezen. Met half november was de ziekte bij nae gedaen en volgens de gazetten van 18 9^{ber} waeren er 180 van den cholera gestorven. God zij gedankt niemand van onze Religieusen nog van onze pensionairen hebben van deze ziekte angerant geweeSt ”.

(4) *Verslagen van gemeenteraadszittingen*, zie vermelde jaren.

(5) Handschrift : *Dagboek 1814-51 van Ignaas Van Den Bossche*, 1^e Algemene Overste van de Paters Jozefieten.

We vestigen uw aandacht op het feit dat Ignaas Van Den Bossche zoveel weet te zeggen over de cholera in 1849 en geen woord rept over de ziekte in 1832!

Onze controle van de registers van overlijdens op het stadhuis gaf ons voor 1848 252 overlijdens;
voor 1849 405, dus ongeveer 150 à 180 meer dan naar gewoonte;
voor 1850 192, wat merkkelijk minder was dan in 1848.

In een kort verslag van de sekretaris van de confrerie van O.-L.-Vrouw van Halle⁽⁶⁾ lezen we :

” Op 2 augustus 1849 heerste de cholera morbus in onze stad; op de vergadering besloot men 1e. verscheidene wassen kaarsen te offeren aan St.-Rochus in de kapel dichtbij het hospitaal⁽⁷⁾; 2^e. een kleed te schenken voor het beeld van O.L. Vrouw en het Kind Jezus in de hoofdkerk en zes kaarsen”. Verder ” Vijf leden van de confrerie stierven aan de cholera, een mis werd gecelebreerd in de hoofdkerk voor de afgestorvenen en een tweede als dankzegging wanneer de ziekte ophield ”.

We kunnen vaststellen dat een panische vrees vele inwoners aangreep en hen op de vlucht joeg, maar dat de meesten met een onwankelbaar vertrouwen zich om hulp en bijstand tot O.-L.-Vrouw en meerdere heiligen wendden.

Vooraleer ons onderzoek verder door te trekken hebben we gemeend wel te doen met ons te richten tot de mannen van de wetenschap uit deze periode. We raadpleegden ” Le dictionnaire de Médecine pratique par une société de médecins, sous la direction de Mr. Fernand Hoefler, 2e. édition, Paris 1859 ”. We vatten tien bladzijden zeer kleine druk samen en vertalen.

Het woord cholera is afgeleid van het grieks cholê wat gal betekent. De biezonderste kenmerken van deze ziekte zijn het voortdurend braken en diarrée, trage polsslag, rillingen over het hele lichaam, geweldige krampen, afwezigheid van urine.

De ziekte is van ouds gekend; Hippocrates (460-377 v. Chr.) vader van de wetenschappelijke geneeskunde, spreekt er meermaals over. Ook de bijbel kent de ziekte. Velen hebben in de loop der eeuwen er over geschreven, maar niemand wist de oorzaak aan te wijzen en niemand kon probate middelen voorschrijven om ze te bekampen. In Europa ontstaat de ziekte slechts sporadisch, zelden onder vorm van een epidemie. Sydeham heeft in 1669 en 1676 de ziekte bestudeerd en beschreven.

(6) Rekeningen *Broederschap van O.-L.-Vrouw van Halle* te Geeraardsbergen (in St.-Jozefinstituut, Geeraardsbergen).

(7) E.H. Willem Van de Putte, *De Geschiedenis van de H. Rochus*, Aalst, 1886.

In sommige streken van Azië heerst de ziekte endemisch. Ze verschijnt opnieuw na min of meer lange tijd. In 1817 brak een cholera-epidemie uit in Indië en dertien jaar later was de ziekte zo wat overal in de wereld verspreid, wat zoals hoger gezegd het geval was in ons land, o.a. te Dendermonde.

De vermoedelijke oorzaken volgens die heren dokters waren het eten van gezouten vlees, van varkensvlees, van sommige vruchten zoals meloen, pruim en ananas. Ook een geweldige aandoening, een zonnslag, de beweging van een schip en van een schimmel zijn niet te betrouwen ! De ziekte breekt uit bij voorkeur in warme landen, meer bepaald tijdens de warme zomermaanden zoals augustus. Ze treft elke ouderdom maar vooral de volwassenen.

Wat de natuur van de ziekte betreft beweert Galenus dat ze wordt veroorzaakt door zure, galachtige bedorven stoffen in maag, darm enz.

In 1859 beschouwden de beste dokters de cholera als een soort zenuwstoornis. Anderen veronderstelden dat smetstoffen die in Indië ontstonden de oorzaak zijn. Niemand heeft ze kunnen thuiswijzen. Ze vermenigvuldigen zich en brengen andere smetstof of cholerische smetstof voort. Anderen beweren zelfs dat het diertjes zijn die in de dampkring rondzwerven. En dit was het besluit : de eigenlijke oorzaken van de ziekte is ons onbekend en efficiënte middelen om de ziekte te overwinnen werden tot nogtoe niet gevonden.

Achteraan in het woordenboek werd voor aanvulling gezorgd o.a. voor de cholera : het voert niets nieuws aan en we beperken ons tot het meedelen van wat de Academie van geneeskunde van Parijs voorschreef in 1859 als behoedmiddel :

1. Zorg steeds voor zuivere lucht in huis.
2. Vermijd de verkoudheid.
3. Wees matig in eten en drinken; gebruik licht verteerbare kost.
4. Vermijd overdadige lichamelijke en geestelijke inspanning zoals bv. nachtwerk.

't Was al.

De Gazette van Geeraardsbergen⁽⁸⁾ publiceerde op 26-9-1847 :

” Een Armeniër heeft te Astrakan zeer gelukkige kuren gedaen tegen de cholera, die echter eene ware parodie op de matigheidsgenootschappen zijn, want hij genas de zieken hoofdzakelijk door het inwendige gebruik van een soort liquor uit kalmus en alsena, liet hen voorts hun dorst met grog stillen en deed aen de armen en voeten inwrijvingen met brandewijn en mosterd ”.

De Volksverdediger en De Gazette van Geeraardsbergen, Katoliek Weekblad, uitgegeven door Stoequart, in partikulier bezit.

In 1866, en wellicht niet in 1863 zoals Fris beweert, brak een nieuwe en ditmaal zeer ernstige cholera-epidemie uit te Geraardsbergen. Dokter Modest De Cock droeg de burgemeestersjerp en in 't licht van de karige geneeskundige wetenschap trof hij over 't algemeen wel nuttige maatregelen.

Victor Fris beweert dat een cholera-epidemie uitbrak te Geraardsbergen in 1863. Hij is de enige die zo spreekt en alhoewel, naar we verder zullen meedelen, het aantal overlijdens in '63 groter was dan naar gewoonte, kon dit wel het gevolg zijn van de typhus-uitbarsting die hij eveneens vernoemt.

Uit een verslag van de gemeenteraad van 18 aug. 1866 vernemen we nuttige biezonderheden over de rampzalige cholera-epidemie die tijdens dit jaar ons land, maar vooral Geraardsbergen heeft geteisterd. We vernemen eveneens welke maatregelen burgemeester Modeste De Cock en zijn raad ter plaatse hebben getroffen om de ziekte te overwinnen. De ziekte brak uit op 2 juli, aanvankelijk scheen ze zich geleidelijk te verspreiden en niet de omvang te bereiken die ze in andere gemeenten bereikte.

Niettemin, maakte ze van 2 juli tot 31 juli, dus in een tijdsverloop van amper 29 dagen, 278 slachtoffers, wat het gemiddelde aantal overtrof van alle andere aangetaste gemeenten. Het aantal overlijdens dat tot 22 per dag was geklommen, zakte op 30 en 31 juli tot 11. De mening dat de ziekte door de voorgenomen voorzorgen en genomen maatregelen eindelijk was overwonnen schonk nieuwe moed en vertrouwen aan de bevolking. Maar jammer genoeg was het gevaar niet geweken, integendeel, onze stad beleefde een verschrikkelijke heropleving van de epidemie. Op 1 aug. stierven 33 mensen, dit aantal steeg zelfs tot 39 tijdens de volgende dagen en bedroeg op 9 aug. nog 21. Tijdens de eerste negen dagen van augustus telde men 227 overlijdens wat het aantal slachtoffers sedert het uitbreken van de ziekte op 505 bracht, hetgeen voor een bevolking die 9628 zielen bedroeg in 1865 ongeveer zes % uitmaakte.

Wat werd er in de stad gedaan om de epidemie de pas af te snijden? Het gemeentebestuur is snel opgetreden; alle middelen door de wetenschap voorgeschreven of door toewijding en menslievendheid ingegeven, werden gebruikt. Een openbaar gezondheidskomitee werd opgericht en tweemaal per dag kwamen de leden samen ten einde de genomen beslissingen gezamenlijk en zo spoedig mogelijk uit te voeren. Toen het weldadigheidsbureau, het hospitaal, het St.-Vincentiusgenootschap, de maatschappij ZONDER NAAM NIET ZONDER HART en alle andere verenigingen van liefdadigheid hun middelen hadden uitgeput, nam de magistraat zijn toevlucht tot een openbare uitschrijving die bijval had en

zesduizend frank opbracht, zonder rekening te houden met private hulp in wijn, vlees, klederen, enz.

De gemeentelijke administratie getroostte zich eveneens zware uitgaven om de werken uit te voeren die het gezondheidskomitee voorschreef : het schoonmaken van de kleine Dender, dagen lang met een verplaatsbare stoommachine, het reinigen van ongezonde wijken, het aanleggen van rioleringen, het onderhouden dag en nacht van vuurhaarden in alle straten, een buitengewone steun aan het weldadigheidsbureau waarvan de fondsen waren uitgeput en dat gezien de omstandigheden moest instaan voor het onderhoud van een groter aantal wezen.

De ziekte was vanzelfsprekend ook een ramp voor handel en nijverheid en alle administraties. Uiteindelijk deed het gemeentebestuur een oproep tot de regering om een toelage van 7500 Fr te bekomen. Veertien dagen later namelijk op 28 aug. werden per plakbrief speciale maatregelen afgekondigd, die we letterlijk overschrijven vermits ze in 't Vlaams werden bekendgemaakt :

” De gemeenteraad der stad Geeraardsbergen, gezien het reglement van politie vastgesteld door de burgemeester dezer stad (Modeste De Cock) in dato van 25 dezer maand welke luid als volgt :

De Burgemeester

overwegende dat het behoort onmiddellijk maatregelen te nemen voor de gezondheid van de lucht onzer stad om de besmettelijke ziekte tegen te gaan, gezien het artikel 605 van de wet van de 3^e. brumaire jaer 4, volgens welke gestraft werden met de pene (boete) van enkel politie, de personen welke het verbod te buiten gaen drek of andere stoffen te leggen of te vervoeren, welke schadelijke dampen en rottende uitwasemingen verspreiden.

Gezien het artikel 94 van de gemeentewet van 30 juny 1842 heeft besloten

1. Het is verboden den menschendrek of andere stoffen welke het minste gevaar of ongemak voor de burenen en in het algemeen voor het publiek veroorzaken, te vervoeren vooraleer de stank weggenomen is bij middel van koperlood of anderzints.
2. Het is in het algemeen verboden en wel bijzonderlijk aan de beenhouwers, het bloed, den zak, immers den afval van beesten in de stad te leggen of te bewaren zonder voorafgaendelijk dezelve dingen vermengd te hebben met kalk, chloruurkalk etc., zoodanig dat zij de lucht niet verpesten.
3. Het is hoegenaamd niet toegelaten binnen deze stad in de hoven gebruik te maken van menschendrek welke met bloed zou vermengd zijn, zelfs wanneer bij middel van koperlood of anderzints den stank daarvan zou weggenomen zijn ”.

Verder is er in de verslagen geen spraak meer van overlijdens die door de cholera zouden veroorzaakt zijn. We besluiten eruit dat de epidemie ophield.

Op 28 juni 1867 wees gemeenteraadslid Aug. Van Santen, dokter in het hospitaal, op het bestendig gevaar voor de openbare gezondheid van de voortdurende vervuiling van de kleine Dender. Inderdaad, sinds de kanalisatie van de Dender, liep het water van de rivier er niet meer door, alleen een hevel van amper 0,15 cm doorsnede pompte water over, maar in zeer onvoldoende mate zodat het reinigen van de beek niet gebeurde en ze een blijvende besmettingshaard schiep. In zijn antwoord deelde de burgemeester mee dat hij enkele weken te voren de minister van openbare werken op de hoogte gebracht had van de toestand; hij had er zelfs de minister aan herinnerd dat naar zijn mening de voornaamste oorzaak van de hevigheid van de ziekte in onze stad aan de vervuiling van de beek te wijten was en dat die toestand onrust baarde bij de bevolking. Hij had voorgesteld, daar de werken aan de Dender nog niet voltooid waren, om de bestaande hevel door een sluisje te vervangen.

6 juli 1867 : naar het verslag van het comité voor volksgezondheid was de hevigheid van de ziekte te wijten aan de ongezonde toestand waarin verscheidene wijken van de stad zich bevonden, daar het gebrek aan afwatering besmettingshaarden bestendigt. De gemeente had weliswaar reeds lang vastgesteld dat in het belang van de bevolking een systeem van afwatering zich opdrong. Ook werden in de biezonderste straten, met zware uitgaven van de stadskas en hulp van de regering, de hoofdrioleringen aangebracht maar het gebrek aan fondsen had niet toegelaten verder te gaan en de andere straten van de stad te gerieven. Het schepenkollege stelde voor een nieuwe reeks rioleringen te doen aanleggen en tegelijkertijd de straten die nog niet geplaveid waren van een bestrating te voorzien en de andere straten waarvan de bestrating in slechte toestand was, te doen herstellen. Het geheel van die werken werd op 50.911,36 Fr geraamd. Men besloot eveneens 27 rioleringen aan te leggen en de uitgaven te spreiden over de budgetten van 1866 tot 1870.

Op 17 aug. 1867 liet de minister aan de burgemeester weten dat volgens het verslag van de hoofdingenieur van bruggen en wegen van de provincie Oost-Vlaanderen geen gevolg kon gegeven worden aan het voorstel om de hevel door een sluisje te vervangen. Daarop werd de heer Bijl, eigenaar van de beek, aangemaand om deze grondig te laten reinigen. Vermoedelijk vond men geen gehoor bij de heer Bijl, want in juli 1868 besliste de gemeenteraad om de kleine Dender te doen dreggen en verder stuurde hij naar het ministerie een aanvraag om periodisch water van de Dender in de beek te mogen storten.

Later zal deze beek in de stadsriolering opgevangen worden.
Hierna volgt per jaar het aantal overlijdens in onze stad :

In 1863 waren er 311

In 1864 waren er 257

In 1865 waren er 230

In 1866 waren er 944, → wat ons een verhoging brengt van ongeveer 700.

In 1867 waren er 243, → het aantal was opnieuw normaal geworden.

Na officiële documenten te hebben geraadpleegd zochten we verder. We onderzochten het archief van de confrerie van O.-L.-Vrouw van Halle, gesticht in 1415.

Op 12 juli 1866 had een buitengewone vergadering van de leden plaats bij het vernemen van het uitbreken van de wrede ziekte die zoveel slachtoffers maakte, de "Cholera Morbus". Het gevolg was dat menige leden hun traktement van O.-L.-Vrouw Hemelvaart afstonden om een H. misoffer te laten opdragen. Men ontleende geld aan de kas en ging bij de leden rond om een mis op te dragen teneinde het verdwijnen van de epidemie te bekomen. Deze mis werd door E. Heer Deken op 27 juli te 5 uur 's morgens opgedragen. Daarna klommen de leden in stoet met het kruis in top naar de kapel op de Oudenberg. Daar offerde men een mooi tapijt, een geborduurd kussen en enige wassen kaarsen. In de kapel zong men Marialiederden. Een massa volk was er aanwezig.

Tien leden van de confrerie stierven aan de cholera.

De Buizemontstraat werd zeer getroffen door de "cholera"; de gebuurte verzocht de leden van de broederschap om hen op de bedevaart naar de Oudenberg te vergezellen. Op 15 aug. te 14 u kwamen de bedevaarders samen. Ze woonden lof en vespers bij in de hoofdkerk en offerden daarna twee lusters en enige wassen kaarsen aan O.-L.-Vrouw. Daarna trokken ze gezamenlijk naar de Oudenbergkapel waar ze het Magnificat zongen en kaarsen offerden.

E.H. Willem Van de Putte, pastoor van Denderhoutem, gaf te Aalst in 1886 een leven van de H. Rochus in 't licht. We lezen op blz. 63 : "De erediens van de H. Rochus bestond te Geraardsbergen reeds vóór 1647. Er was een St.-Rochuskapel, vastgehecht aan de muur van het hospitaal nabij het Kattenstraatje. Ten jare 1867 werd het aan de buitenmuur van de *sacristi* geplaatst ter oorzaak van het bouwen van het wezenhuis. 't Is slechts in augustus 1866 dat te Geraardsbergen een broederschap van de H. Rochus opgericht werd in de kerk van het hospitaal. Op 2 juni verscheen in de stad de cholera morbus en woedde er tot 21 september. Op die korte tijd bezweken niet minder dan 665

inwoners waarvan 275 gestorven zijn in het hospitaal op 678 zieken die het hospitaal werden binnengebracht.

Op 4 augustus telde men in de stad 34 lijken en 3 te Nederboelare. Rouw heerste in de stad. 's Avonds zag men honderden mannen, vrouwen en kinderen rond het St.-Rochuskapelletje bidden of met brandende kaarsen in de handen bedevaarten naar O.-L.-Vrouwkapel op de Oudenberg”.

Benoit Jouret, Gustaaf Merckaert en Auguste De Portemont reppen in hun werk met geen woord over de cholera-epidemieën.

Paul Guillemin in zijn *Stad op de berg*⁽⁹⁾ schrijft het volgende op pp. 68 en 69: ” Een nieuw klooster, de Zwarte Zusters van Aalst, kwam zich te Geraardsbergen in het hospitaal vestigen en bewees zoveel dienst aan de bevolking. De zusters onderscheidden zich door hun toewijding en zelf-opoffering tijdens de cholera-epidemieën van 1832, (onmogelijk aangezien ze slechts in 1838 in onze stad aankwamen) in 1849 — zonder verdere uitleg — en in 1864 en 65 — wat niet klopt —; mogelijk kunnen er zich toen afzonderlijke gevallen van cholera hebben voorgedaan, maar het aantal overlijdens in die jaren was eerder aan de lage kant, (257 en 230) en wat zeker mis is: ” de cholera maakte in 1865 een duizendtal slachtoffers”. Zelfs voor 1866 zou dit aantal fel overdreven zijn, tenzij misschien wanneer men er diegenen bijtelt die genezen zijn.

Guillemin had bovendien wel gedaan met mee te delen dat de regering de overste, moeder Scholastica en haar medezuster voor hun toewijding tijdens de epidemie heeft vereremerkt.

Een laatste getuigenis is het schrijven van Augusta De Clercq⁽¹⁰⁾ die in 1931 in haar werkje over de kantnijverheid te Geraardsbergen op pp. 36 volgende woorden schrijft die aandoenlijk klinken wanneer we weten hoe karig het spellewerk van de kantwerksters werd betaald: ” Als een bewijs van de kunde en de artistieke smaak van onze kantwerksters uit die tijd, blijft ons de heerlijk wit-kanten mantel van O.-L.-Vrouw van Bijstand, in de kapel van den Oudenberg. Deze mantel werd door de Geraardsbergsche kantwerksters gemaakt na de cholera-epidemie van 1866. Iedere spellenwerkster zag het als een eer, enige uren te mogen arbeiden aan dit kostbaar stuk, hetwelk na het staken van de vreselijke plaag, als een pand van dankbaarheid werd opgedragen ”.

Ik wil eraan toevoegen dat dit kanten manteltje met zorg bewaard wordt samen met enkele andere mooie kanten manteltjes in ons klooster in de Pachterstraat, waar ze tentoongesteld staan.

(9) Paul Gilleméin, *La ville sur la montagne, De Stad op de berg*, vertaald door Cyriel Olivier, Liège, 1945, 84, ill.

(10) Augusta De Clercq, *Geschiedenis van de Kant en de Kantwerksters*, 1931, pl., ill., 48.

In 1892 werd ons land opnieuw door de cholera bedreigd. Het verslag van de gemeenteraad van 13 oct. onder voorzitterschap van burgemeester Karel De L'Arbre-De Turck luidt als volgt :

In verschillende steden en gemeenten heerst cholera.

Besluit : 1° De schepen op de Dender, komende van Dendermonde, mogen de stad niet binnen, niet lossen, het scheepsvolk mag niet ontschepen zonder controle van een geneesheer.

Desnoods zal overgegaan worden tot ontsmetting van de vaartuigen.

2° Het is verboden rond te leuren met vis, mosselen enz. of te koop te stellen op openbare plaatsen; ze worden aangeslagen en gedolven ”.

We vernamen nergens dat de ziekte ditmaal slachtoffers maakte in onze stad.

Pater Marcel VAN KERCKHOVE, Jozefiet

Prijsvraag — Alfons de Cockfonds 1978

De koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen schrijft voor 1978 ten laste van zijn ALFONS DE COCKFONDS een prijsvraag uit en vraagt :

een in het Nederlands geschreven wetenschappelijke studie van ten minste 64 blz., met 42 regels van 62 lettertekens, over een volkskundig onderwerp in verband met **volkstypen, dorp en stad, speciale volksgroepen, de materiële volkskultuur, religieuze volkskunde, volksletterkunde, volksgebruiken, enz., enz.**

Handschriften, leesbaar geschreven of getypt van **onuitgegeven** studiën komen in aanmerking.

De auteur vermeldt zijn naam en volledig adres op het werk. De studie moet in twee exemplaren vóór 31 december 1978 gestuurd worden aan de heer Maurits BROECKHOVE, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent, met vermelding " Prijsvraag Alfons de Cock 1978 ".

De uitgeloopte prijs bedraagt 10.000 F. Als geen werk aan de vereisten voldoet, kan de Jury een aanmoedigingspremie toekennen. De ingezonden exemplaren worden eigendom van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, die het recht bezit de bekroonde studie uit te geven. De auteur zal rekening houden met de eventuele desiderata van de Jury. Hij verbindt er zich toe zijn uitgeversrecht voor een termijn van vijf jaar aan de Bond af te staan.

De Sekretaris,
Maurits Broeckhove

De Voorzitter,
Lic. Renaat van der Linden

INTERNATIONAAL STUDIEKOMITEE
VOOR OMMEGANGSREUZEN

REUZEN EN REUZINNEN
IN WEST-VLAANDEREN

Proeve van inventaris en typologie

In de grote processie die dit jaar te Mechelen uitging, ter gelegenheid van de jubelfeesten van Sint-Rombout, kwamen de oude reuzen te voorschijn die eertijds in al de processie'n schier te zien waren. Hier en daar nog, bij uitzondering, worden die ouderwetse reuzen nog in ere gehouden, maar in 't meeste deel plaatsen zijn ze gans achtergebleven.
A. DUCLOS, *De Reuzen*.

Rond den Heerd, Brugge X (1875) 373.

De tegenwoordige Veurnaars weten alleen te gewagen van een reus Sporkijn van het jaar 1924, wanneer hij op 10 augustus bij het sluiten van de handelsweek triomfantelijk door de straten van de stad trok.
Victor DE MEYERE, *De Reuzenommegangen*, 1949, 76.

Op 29 september 1935 werd Sporkin geboren, bij gelegenheid van de inhuldiging van de heer Georges Van Hee als burgemeester; de reus zat op een primitieve troon, getimmerd op een platte wagen, die getrokken werd door een koppel paarden. . . De promotor was de private maatschappij "De Handelskamer". Het gemeentebestuur schonk aan deze reus een toelage van 250 fr. als drinkgeld. Hij reed vooraan de stoet, maar is enkel éénmaal uit geweest.

Mts VAN COPPENOLLE, *Van Westvlaamse reuzen en reuzinnen*, 1949, 43.

Een bijdrage steekt gewoonlijk niet van wal met drie aanhalingen. Ze horen naar mijn opvatting hier op hun plaats. De vooraanstaande Adolf Duclos verklaart omstreeks een eeuw geleden, dat de reuzen in die periode klaarblijkelijk aan het uitsterven zijn.

Welke gegevens bezitten we over dit tijdstip? We dienen eerlijk te bekennen, dat de bronnen op het einde van de vorige en het begin van onze eeuw slechts schaarse inlichtingen verstrekken. Wie kent *De stoet der reuzen en legenden te Brussel* waarover Hermelijn een relaas verstrekt in *Volkskunde* van 1901-1902?⁽¹⁾ Tien jaar vroeger bezorgde Pol de Mont een verslag over *De stoet der reuzen te Brussel*⁽²⁾. Wie is in staat om te

(1) HERMELIJN, *De stoet der reuzen en der legenden te Brussel*. *Volkskunde* XIV (1901-1902) 67-72.

(2) Pol de MONT, *De stoet der reuzen te Brussel*. *Volkskunde* III (1890) 165-171.

verklaren waarom deze reuzen wel en andere niet opdaagden in de hoofdstad? Pol de Mont steekt de loftrumpet bij de verzameling der "ommegangen in een stoet" te Brussel.

"Was het op zichzelf een hoogst gelukkige gedachte, zoveel mogelijk al de personages onzer Vlaamse en Waalse *ommegangen* in een enkele stoet te verenigen, even zeker was geen stad beter geschikt dan de Brabantse hoofdstad, om zulk een optocht de nodige luister bij te zetten". Alleen de enorme Nieuwpoortse reus met zijn pruik à la Louis XIV, zijn rijk bevederde tulband en zijn schitterend harnas trad er op als de vertegenwoordiger van West-Vlaanderen. Sluit dat feit uit 1890 aan bij de beschouwing van kannunik Adolf Duclos vijftien jaar voordien?⁽³⁾

Reuzen verschijnen en verdwijnen zonder somwijlen een spoor na te laten. Bepaalde figuren handhaven zich in een luisterrijke traditie. Nieuwpoort spant misschien de kroon, vermits er meer dan twintig optreden in de loop van vier eeuwen, in wisselende gedaante en gestalte. Dan rijst Brugge met zijn stoeten die zelfs in het goud glanzen, en met zijn voorsteden. In die zin troont de stede er met meer dan dertig.

Op landelijk vlak hebben vijf vorsers gulden sporen voor hun opzoeken omtrent de reuzen verdiend. Kronologisch staat C. DE BAERE vooraan, met *Onze Ommegangsreuzen* van 1930, herwerkt in *Onze Vlaamsche Reuskens* in 1941. Albert MARINUS stelde in 1937-38 een enquête in en publiceerde het resultaat in *Le Folklore Belge*, deel III, zonder datum [1951], aangevuld met inlichtingen op basis van de werken van De Baere en Vermeulen. Victor de MEYERE († 1938) verzamelde gedurende twintig jaar dokumentatie voor zijn onderzoek *De Reuzen-ommegangen* dat als een "nagelaten studie" verscheen in de *Ars Folklorica Belgica* in 1949. Jos VERMEULEN nam als titel *Hoe heten onze Reuzen?* voor zijn publikatie in Oostvlaamse Zanten van 1950, maar de lading van zijn studie weegt veel zwaarder dan het opschrift laat vermoeden, want reuzen uit het hele land en van daarbuiten krijgen een vermelding zo mogelijk met de datum van hun ontstaan. René MEURANT [In Memoriam in dit tijdschrift, huidige jaargang, pag. 67-69] staat op een uitzonderlijke hoogte, wegens zijn talrijke publikaties inzake reuzen en op basis van zijn inzet voor en verwezenlijking door het Internationaal Studiekomitee betreffende Ommegangsreuzen. Zie de bibliografie achteraan. In 1964 verspreidde Wilfried van NESPEN, hoofdkonservator van de oudheidkundige musea in Antwerpen, persoonlijk een vragenlijst. De resultaten kunt u raadplegen in het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen. De vragenlijst was sober opgesteld :

(3) In de "Grote Folkloristische Stoet" ter gelegenheid van de Algemene Wereldtentoonstelling, op 30 juni 1935 verscheen slechts één reus van West-Vlaanderen: *Reus van Turpyn — Nieuwpoort — gestalte twaalf meter*. Officieel Programma.

STAD ANTWERPEN

Volkskundemuseum

Gildekamersstraat 2-6

GEMEENTE

- 1- Adres van de verantwoordelijke persoon/lof van de groepering die de reus(-zen) beheert :

- 2- Adres van verantwoordelijke persoon/lof van de groepering die medewerkt aan karnavalsvieringen :

Voor West-Vlaanderen vergen twee volkskundigen en twee diensten onze aandacht voor hun inlichtingen : Maurits VAN COPPENOLLE wegens zijn *Van Westvlaamse reuzen en reuzinnen* in 1949, en Marcel MESSIAEN met *Onze reuzen in West-Vlaanderen* in 1961 en *Reuzen van de Westkust* vier jaar nadien. Westtoerisme bezorgde in *Spiegel van het Westvlaams volksleven* van 1974 de reuzen een speciaal hoofdstuk. De Provinciale Dienst voor Cultuur leverde de dokumentatie voor het hoogstaand programma van de Westvlaamse Reuzenommegang in 1976. De bibliografie achteraan verstrekt nauwkeurige richtlijnen. Voor bepaalde lokaliteiten bv. Brugge, Nieuwpoort, Izegem e.a. hebben heemkundigen en historici waardevolle afzonderlijke bijdragen geleverd. Een * bij de namen wijst erop, dat u na het slot de gegevens over de auteur en bijdrage zult aantreffen.

Bij de proeve van inventaris hebben de afkortingen volgende betekenis :

a	betekent Marinus	n	betekent van Nespen	t	betekent Westtoerisme
v	" Vermeulen	c	" Van Coppenollek	"	Dienst v. Cultuur
m	" Meurant	e	" Messiaen	p	persoonlijke inlichtingen van personen en gemeenten

I. Proeve van Inventaris

Gemeente 2 namen onder elkaar wijzen op pilotgemeente	Naam van reus of reuzin	Bron- vermel- ding	Jaar van onstaan
AARTRIJKE ZEDELGEM	Tijl	m/e	1959
ADINKERKE* DE PANNE	Jan de Moerduivel Drie reuzen in het Melipark (Sprookjestuin) 2 slapende en 1 loopreus	m/e/t p	1950 1953-54
ANZEGEM	Samson en Dalila	e/p	(1937) (1959)
ARDOOIE	Stantje (t) Stansje (k) Fiene Mathielde Sofietje (fig. uit volksverbeelding)	t/k t t/k t/k	1940 1940 1940
BEAUVOORDE VEURNE	Belle, boerin uit Veurne-Ambacht	t	
BEERNEM	Kallemoeie, waterspook	t	1963
BESELARE ZONNEBEKE	Leme Kadul, heks Mele Krotte, " Tanneke Vanhulle " Treze Belle " Sefa Bubbels " Kale Blèters " Dokke van de Beke, kaartlegster,	t/k	
BISSEGEM KORTRIJK	?	a	
BLAN- KENBERGE	Korno, visser Cornelis Huys, huwt in '74	e/t	1953
	Colette, vissersvrouw, Coleta Janssens, leurster met garnalen,	p	1974
	Robin Hood, reus der scherp- schutters, karnavalvereniging	e/t	1967, 1975

BREDENE

De Waternekker, watergeest,
Nukkerwijk

p 1952-
1955

BRUGGE*

Stad

Ros Beiaard

m 1513

Goliath, in H. Bloedprocessie

m 1545-50

Trevanus, in H. Bloedprocessie, en

Duclos 1512-

Machogge, zijn echtgenote

Beck 1654

schonk zes reuzekinderen, zodat
in 1749 twaalf reuzen en reuzinnen
de ommevang van het H. Bloed
volgden

Buyse

Rosalia, dochter, huwt

Duclos 1670

Aureliaan van Persen, een Turk,

” ”

Macharius, (drie kinderen)

” 1686

Majorane,

” ”

Grudius,

” ”

Polyphemus (zoon van Trevanus)

Buyse

Polyphemus in de rollewagen

v

Orestes

v

Germanus

Buyse

Germanus en echtgenote

Wydts/ 1749

c/Buyse

Fidelia, en kind

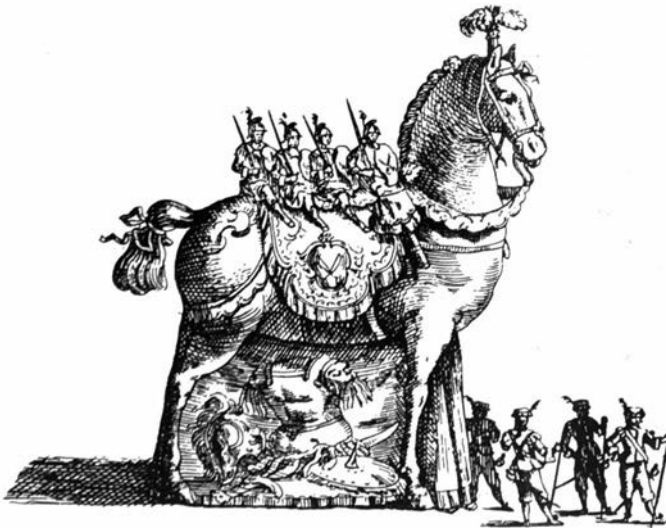
c/v ”

Florania

c/v ”

Ros Beiaard

c/Buyse 1749

Het Brugse ros Beiaard, met de vier Heemskinderen (1749)
Illustratie uit bijdrage Buyse (Bibliografie)

	Reuzedieren :	pelikaan bezorgd		
		bakkers	”	
		arend door metselaars	”	
		zwaan door kleer- kopers	”	
		struisvogel	c	
		nachtegaal	c	
		Victor in 't harnas te paard	c	
Steenbrugge		Staanske , in het raam van de Zweehoekkermis	k	±1950
		Marie , ” ”	”	”
		Charlotte (lange Wanne), Batjesdag, Smeestraat	Biekorf 1933,223	1933
Westbrugge		Graaf Robrecht van Bethune	Expo	1958
		Wanne , Brugs Wuuf, heropgetakeld	c	1946
		Lowietje , en	c/v/p	1946
		Maatje , sportvedetten	c/v/p	1946
		Gravin des Essarts	c/e	1947
		Louise , vriendin van Wanne,	c/e/p	1948
		Porthos	c/e	1948
		Finaert , oudste geschiedenis,	k/e	1958
		Grimminck , en 4 handlangers	”	”
		Grauwelink , in de praalstoet	”	”
		Schaarlippe , van de	”	”
		Spyckeroen , Gouden Boom	”	”
Sint-Michiels		Manten (gemeentefeesten) en Kalle van de platse	k	1963 ”
Sint-Kruis en Male		Jan van Male , volkstype uit gehucht	k	1965
		Oktavie Plas , volkswrouw, draagt mand met noten	k	1966
		Huzaar , figuren uit groep	k	1976
		Marketenster , ” De Huzaren ”	k	”
DADIZELE MOORSLEDE		Jan van D. , grootbaljuw in Vlaan- deren	p	
DEERLIJK		Jan de zereweaver , met schietspoel & Tineke (van Heule, k), 4 kinderen :	e/t/k	1956 1956
		Taafke , de duivemelker (tweel. met)		”
		Stella , de soepvrouw, de kokkin,		”

	Coletje van de Belgiekwijk		1957
	Nele, Peerle, Veerle, Blanka, van de Molenwijk, molenarinnetje,		1958
DENTERGEM	Manten , seizoenarbeider, nieuwe en Kalle	k	±1900 1974
DE PANNE*	Allouis (k) Alois (t) en Zenobie , zeeroversechtpaar	e/k	1908 1940/50
DESSELGEM	Dolf , de wever, met schietspoel, en Marina van de Balling (Ballingse feest)	persnota 's lands Feest	1976
DIKSMUIDE*	Reus en Reuzinne	m	1434/ 1562/ 1688
	Karel Korte en Constantina Delanghe Manten en Kalle Robert de Bethune Clovia	m/e e/s	1914/18; 38/1952
	Polydoor de Korte	Schroeder "	1954 "
ESEN DIKSMUIDE	Pierre , Pieren den Brigand en (Eikenhof) Sylvie (verkocht aan Ingelmunster) Jean-Pierre en Nicole , tweeling, kinderen Pierre Eik en Sylvie Kapelle, op reuzebed	k "	1961 "
		m	1963
DRANOUTER HEUVELLAND	Kamiel Baeke , schoenlapper met platte bol en kaart(spel) in de handen	p	1977
DUDZELE BRUGGE	—	m	1568

GELUWE WERVIK	Jan de Gaper , Wittepoorte, spot- naam, huwt Treze Belle uit Beselare-Zonnebeke	e/k/n	1958 (1975)
GISTEL	Tijl Nele Lamme Goedzak	k " "	1967 " "
GITS HOOGLEDE	Fred Gitstone , molenaar, Kortemarkstraat Sefa Grysperre , molenarin, Grysperremolen	" "	1966 "
GULLEGEM WEVELGEM	Soiten Krote , type uit het vlassers- bedrijf en Treze Bijon , idem Moeder Koffiebone , reuzin uit koffie- branderij met koffiemolen in de hand	" " p	1975 1976 1975
HARELBEKE	Liederick van Buck , (P. Benoit her- denking) eerste graaf van Vlaanderen De vrouw van het jaar	n p	1941 1975
HEESTERT ZWEVEGEM	Dokus , herbergier uit Waterhoek en Dauna (huwelijk in 1958)	e/p e/p	1956 1956
HEULE KORTRIJK	Remi en (Watermolen) Elza , (in 1957 te Zwevegem)	p p	
HOUTEM/ VEURNE	Ivo , de visser	e/p	1950
IEPER	Reus & draak De Turk , naam naderhand gewijzigd in Goliath Wilhelm Tell , reus der boogschutters Cesar-August Goliath Robrecht de Fries , graaf van Vlaan- deren, stichter v.d. St.-Pieterskerk Cieper , kater	Viaene v - v/t Beck v v v/t/k	1578/ 1585 1841 1890 1892 1948 1955

	Pietje Pek , duivel om kattevuur aan te wakkeren		1955
	Nikolaas Hoet , kanonnier	k	1955
	Godfried de Tempelier van St.-Omaars	k	1955
	Goliath , grootste reus van het land volgens het programma van menig jaar		
	Mineke Poes , verloofde van koning Cieper	p	
	Piepertje	p	1955
INGELMUN- STER	Piere den Brigand (Boerenkrijg) en Mance van de Mandelbeke (rivier Mandel)	t/k k	
IZEGEM*	Tijl , kerkpatroon H. Hilonius of Tillo	n/t/k	1930/70
	Nele	"	"
	Truilatrol , heks, in sprookjesstoet Hansje en Grietje	p	1956
JABBEKE	Lewie , veldwachter en	k/p	1973
	Mance , herbergierster-winkelierster	"	1975
KNOKKE- HEIST	Pier , visser en	v/e/t/k	1939
	Wanne , vissersvrouw, (Wantje)	"	"
	Kajottersreus , K.A.J.	p	1955
KOEKELARE	Kamieltje , symbool mazouttram, Stationstr., Jubileum Bolhoeden-fanfare	p	1953
KOKSIJDE*	Ko , ijslander Ko Legein en		1948
	Wanne en	m/e/t/k	"
	Rochus , ijslandvaardersgezin, (zoon)	m/t	1951
	Babbe Roere , heks, figuur uit volks-geloof	p	1961
	Elias , clown (zit op tafel), karnavalreus,		
	De eeuwige kruier , zie Babbe Roere		1961
KOMEN*	Jean Prout , melkboer	m	1930
	Sophie Patard , heks, volkstype	m	"

	Petrus, Indiaan ?	m	1947
	Charlotte, "	"	"
	Kamiel, schrijnwerker	"	1960-61
	Sante, bootsman	"	"
	(beide reuzen ontleend in de firma Varam te Menen)		
KORTRIJK*	Manten, met hamer, en	c/v/e/k	1924/26
	Kalle, aloude uurslagers		1940
	Schinkel (Jan), burgemeester	v/t/k	1924
	Mevrouw van Amazonië wijk O.-L.-Vrouwekerk)	v	(vóór 1924)
LANGEMARK	Pauwel, brigandfiguur uit Boeren- krijg en	m/e	1953
	Rosalie (Boezingestraat)	e	
LAUWE MENEN	Blanche en zijn peerd, voerman	p	1972
LEDEGEM	Peter van L., chiroknaap bij jubileumfeest	k/p	1974
	Anneke v. L., chiromeisje "	"	"
LEISELE ALVERINGEM	Kamiel en Sidonie, figuren uit volksstoet		1965 1965
LEKE DIKSMUIDE	Lange Karel	e/n	
	Julie	e	
	Nolden	"	
	Cyper	"	
	Liza	p	
	Manten en	p	
	Kalle (ontleend aan Torhout, afgestaan aan Polinkhove)		
LICHTER- VELDE	Manten Klutters (klute, kluit, 10 cent.), drinkgeld waar hij steeds naar uitzag (Gildhofwijk)	p/k	1950?/ 1976
	Klette Slunse, volkstype	p/k	1950?/ 1976
	Wijziging van naam Charlowie en Manske van 1950 ?	p	
	Suske, uit stripverhaal		

	Wiske , uit stripverhaal Lambik , uit stripverhaal Sidonie , uit stripverhaal Jerom , uit stripverhaal		
LOMBARD- SIJDE WESTENDE	— (Basseveldestraat)	n	1964 ?
MENEN*	Naamloze reus en zoon	m	1596
	Baba , (tot Franse revolutie)	m	
	Jan van Menen , raadsheer graaf Gwijde van Dampierre,	v/t/k	1948
	Bette , (Rijselstraat)		1948
	Kinnebaba , hun aangenomen zoon	p	1949
MESEN	Fanten , grensarbeider en Annelie	v/e/p "	1947 "
MEULEBEKE	Nero , (Pittemstraat) en Bella , volkse types	n/p	
MIDDELKERKE	Albrecht van der Streep	e	
	Prinses M.	"	
	Walraeve	"	
	Albrecht I	"	
	Maria van Guize	"	
MOESKROEN*	So , (Franso), volks type	m	1953
	Eufrasie (Frasie) volks type		
	Basta , kapitein, graaf van Hulst en Moeskroen	m	1954
	Fifine , dochter van So en Frasia, huwt	m	1954
	D'Justin ,	m	1954
	Bebert , hun zoon	m	1954
	Alfons de 1ste , petanquespeler	m	1962
	Carlos , volks type	m	1963
	Dikke Bertha , volks type	m	1963
	Alfons de II^{de} , clown, huwt Isabelle	m	1964
MOORSELE WEVELGEM	Sjarel , Ieperstraat, Stekselvesten Rozalie , Rozestraat	p	

MOORSLEDE	Grimmert , kasteelheer van Grim- mertinge, en	k	1950
	Freya , kasteeldame " "	"	1952
NIEUWKERKE	Vader Breughel	k	1961
HEUVELLAND	Ridder Jacques de la Douve , hist. figuur	k	1963
NIEUWPOORT	Goliath	Messiaen	1494 ?
	Reus met dieren : Draak, Walvis, Eenhoorn, Kemel	"	1653-54
	Nieuwe reus, stadseigendom, met naam De Reus of Stadsreus	"	1765
	Goliath , naam verleend in ? Goliath (Messiaen); verbeeldt heldenmoed tijdens het beleg van 1489. Verwoesting in 1794 door Franse soldaten	"	1876
	Goliath II. (Brussel, Stoet der Reuzen zie p. 134)	"	1890
	Hoofd kon draaien. Stadsreus ka- toliek.	"	1886/ 1910
	Griete , karnavalreuzin, liberaal, nooit samen uit	"	1923-25
	De Houten Reus , van de rokersgilde " De Vriendenkring ", daar de stad de schadevergoeding voor Goliath I voor andere doeleinden wou ge- bruiken. Naam op basis van bouw materiaal	"	1925
	Ciesen de Visser , zuidwester op hoofd, visnetje op de schouders	"	1925/26
	Jan Turpin I , Burgemeester tijdens beleg door Fransen in 1489, eigen- dom van reusgilde, gesticht in '23.	"	
	Reus der Reuzen , 24 dragers. Opge- brand in 1940. Kop gespaard.	"	1927-40
	Steven en	"	"
	Griete . Koppen uit Brussel : Janneke en Mieke .	"	1945-48
	Bevrijdingsreus , plechtig opgebrand	"	1947
	Goliath II , en	"	"
	Griete , hebben zich verzoend, zijn gehuwd	"	"

	De Walvis , aanspoelen van walvis in 1938	”	1953
	Mietje Katoen , en	”	1955
	Ko Bolle , gelegenheidsreuzen voor één dag, voor karnavalviering door voetbalvereniging	”	1955
	Reuzin zonder naam , in de school Stella Maris, geboren om reuzenlied op te luisteren		
	Reuzeheksen , twee, voor heksenstoet, geen naam, privaat eigendom		
	Jan Turpin II . Hoogte 10,85 m (reuzevlag voor reuzegilde)	”	1963
OEDELEM	Tijl Uilenspiegel , naar aanleiding van Uilenspiegelfeest	e/t/p	1961
OOSTDUIN- KERKE* KOKSIJDE	Ko , oud-ijslandvaarder en echtgenote, Ko en Liza Legein, hoofden naar levende modellen geboetseerd, Liza , geschenk van Mevr. Victor de Meyere.	e/t/k	1955
OOSTENDE	H.M. Karnaval I en Koningin der Badsteden	Beck	vóór 1900
	De Lap , reus met ooglap op wagen, vislosser		
	Tone en		1902
	Wanne Mussel , vissersfamilie, vernield in eerste wereldoorlog. Wanne, zuster van de Lap, herleven in 1926, vernield in 1940	c/v/p	1926
	Tone en		
	Wanne , nieuw koppel, gehuwd in 1946 (c), in 1947 (v)	v/e	1946-47
	Tjannie , uit Canada en Australië : Fientje , hun kleinkinderen	c/e/v/p	1951
OOSTKAMP	Lambik en	k	1954
	Sidonie , stripverhaal en tv.-vedetten	k	1954

Fientje

Tona

Wanne

Tjannie

Reuzen Oostende

PLOEG- STEERT* KOMEN	Naamloze reuzin	m	1949
	Jean-Baptiste van de Rabeke, huwt	m	1950
	Melanie van de Munk	”	1950
	Zoon Hippoliet	”	1951
POEL- KAPELLE LANGEMARK	— (Bruggesteeweg)	n	
POLINKHOVE DIKSMUIDE	Polikarpus (en andere reus, naam onbekend)	n	1964?
POPERINGE*	Cyrus , (stadsrekening voor reus sinds 1612)	c	1612
	Cyrus (II) , voorstelling van Perzisch vorst	v/c/t/ e/k/p	1947
	Piere de Keikop , symbool van kei- koppigheid, verwijt naam, hoofd heeft vorm van kei	p	1958
	Maai , en Tsjeppen , plukken hop, vertegen-	p ”	1963 ”

	woordigen handpluk, zitten op stoel, armen bewegen voortdurend tijdens plukken.		
REKKEM MENEN	Manten en Kalle	m/v/k	1945 "
RENINGE LO-RENINGE	Judokus , koning der Broeken, heerser in broekagiën, meersen aan de IJzer, Annemie , prinses van de IJzer	m/e/k	1930 1972
ROESBRUGGE- HARINGE POPERINGE	— Karel de Blauwer , om de eigenheid van de gemeente tegen de fusie te bevestigen	m p	1953 1976
ROESELARE*	Rolarius , stichter van de stad, Carlotta Vulgo , zijn echtgenote, dochter van een Romeins veldheer Opsinjoorke , hun zoon Rolarius " levend opgebrand " Rolarius II , jaarlijks feest der " braderie " vrouw zoon , en Mane , zijn lachende knaap, Zonnekin , zijn jongstgeboren kind, in reuzekinderwagen Tante Koba van het fort , Koning der dwergen Rolarius III (ontwerpen Arno Brys); De zon en de maan , symbolische getuigen, Carlotta Vulgo , dochter van Acharius Vulgo Volkstypen, genaamd naar straat of wijk, Roobaart , vishandelaar, genaamd naar de Robaartbeek Batavia , zijn gemalin, naar wijk Batavia	m/e/p p	1891 " " 1892 1957 " " "

	Langemarkske , volksvriend, naar een der oudste binnenstraten		”
	Tante Babiele , genaamd naar de Babielebeek		”
	Koba van het Fort , de jonge dochter		”
RUISELEDE	Willem van Gulinck , verloofd met Maria van Vlaanderen (Burgerwelzijn 24/2/1950)	m/n p	1927 1931
	Ridder met de Zwane (4 m.)		1927
STADEN	Wanne , Johanna van Speybroeck	t	1950 ?
STAVELE ALVERINGEN	Jan de Roste , Jean le Roux, hertog van Bretagne spotnaam : rostekoppen. De heren van Stavele waren afstammelingen van de hertogen van Bretagne	p	1976
STENE OOSTENDE	Pol , Leopold Carette, wijkburgemeester Oogststraat, Rachel , De Clercq, zijn echtgenote,	e/n/p ”	1947
TIELT	Wannus Wanne Ludovicus Bakelandt , rovershoofdman en Isabella , echtgenote De kleine Bakelandt , (Ieperstraat)	m/v ” p p	1934 1936 1976 1977
TORHOUT*	Karolus Krommenhaak nieuw leven op wijkkermis Krommenhaak en Nachtegaal. Eudoxie Nachtegaal wegens misverstand verbrand op wijk Don Bosco in 1968 Manten en Kalle en twee kinderen : Pier en Wanne ? Pier Sparre . Torhout = Sparrestede; op mantel een spar	Verleyen v v v	1953 ” 1974
VELDEGEM ZEDELGEM	(komitee Kon. Astridlaan)	n	

VEURNE	David	c	
	Goliath	"	1998
	Ko	"	
	Sporkin	v	1924
	Ko	v	
	Wanne	v	
	Manten	k	
	Doka	k	
	Jan van Zoutenaai	k	
	Sporkin	c	1935
VINKEM VEURNE	Belle, komitee Zwart Paard	e/n	1957 ?
VOORMEZELE IEPER	Anne-Marieke (naar oud volkslied), met regenscherm en tas, jeugd- bewegingen	p	1968
WAREGEM	Drie reuzen (a); (twee) nieuwe reuzen volgens foto De Gentenaar van 4 oktober 1954, bij openstel- ling van 15 ^{de} braderie der Storm- straat		
WATOU POPERINGE	Judox, kasteelheer, wijk Abele	p	1947
WENDUINE* DE HAAN	Louw, Laurentius Monteville, † 1907, en	Lepeer	1952
	Wan, vrouw, Joanna Praet, † 1909, strandjutters en garnaalkruiers	"	1952
	Scuteman, varensgezel, kledij aan- gepast door kunstschilder Van Wallegem	"	1952
	De Kruwer,	Lepeer	1962 1977
WERVIK*	Pee, grensarbeider, gehuwd met Mance, française	t/k	1930
	Jan Buuc, herbergier, en	t/k	1930
	Marie Spillaert, zijn vrouw	"	1965
		"	"
WESTENDE MIDDEL- KERKE	Pier van W., ijslandvaarder	m/e/n/p	1952
	Liza van de Bamburg	p	1955/56

WEVELGEM	Jan van de Pecherie , een van de oudst bekende inwoners, nl.1258	p	1976
WINGENE	Fientje Kaplote , van domein K., Dulle Griet , uit Breughelstoet Jan Roggeman	m/e/t t/k e	1936 1962
ZOUTENAAIE	Zie Veurne		
ZWEVEGEM	De mollenvanger , wijk Losschaert Ivo Bloyaert , leurder Filomene Menteneire , winkelierster Soatie , bakker en Nathalie , bakkersvrouw, eigendom van de orde der bakkers Brombeer , loopt gezapig naast Minneke Poes	t/k/p " " " " e e	1968 1954 1957 1970 1972
ZWEVEZELE WINGENE	- - - reus van chirojeugd in karnaval	p	
Provincie	Tijl en Nele in het raam van het nationaal feest dat in juni 1976 ingericht werd ter ere van de Koning en Koningin : 's Lands Feest	k	1976

De proeve van inventaris telt meer dan tachtig lokaliteiten, waar de vroegere (rand)gemeenten rond Brugge niet meegeteld worden, en waar ze voor vier gemeenten meer zouden geteld hebben. De " Provinciale Westvlaamse Vereniging voor Toerisme " ' Westtoerisme " ' publiceerde in het ' folklorejaar 1974 ' de *Spiegel van het Westvlaamse Volksleven*, waar hoofdstuk VI Reuzen (en typische Figuren) bladzijde zevenendertig tot veertig in beslag neemt en achtentwintig gemeenten aanhaalt. In *Ten Geleide* stipt de heer A. Legein, gedeputeerde-voorzitter voor Westtoerisme aan : ' Wij waren eerst en vooral aangewezen op de informatie die ons werd overgemaakt. ' Die zin geldt vanzelfsprekend voor ons. Vorsers hebben over het algemeen nog niet veel aandacht aan onze reuzen besteed. De bibliografie achteraan bewijst dit voldoende. Wij zijn meer dan om het even wie overtuigd, dat dusdanige inventaris niet als volledig kan bestempeld worden. Hoe groot de reuzen ook wezen, niettemin zal hier en daar wel een dusdanige

figuur ons niet opgegeven zijn. Wij trachten gebeurlijk de aktualiteit op de voet te volgen, vermits drie nieuwe reuzen voor 1977 reeds een aankondiging krijgen. Laten we hopen, dat de geboorte normaal verloopt. Een mens weet het nooit, zeker niet voor het geval van een reuzebevalling. Ons doel is er op gericht zo mogelijk een inventaris voor heel Vlaanderen tot stand te brengen. Onze kollega Marcel Daem, ondervoorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, is kant en klaar voor Oost-Vlaanderen. Wij hopen bij een behandeling van een volgende provincie aanvullingen voor West-Vlaanderen te kunnen verstrekken (zie blz. 166).

II. Typologie

Dit hoofdstuk van de typologie is erop gericht de reuzen enigszins te rangschikken per type, d.w.z. min of meer naar een grondvorm om op deze basis zo mogelijk in de toekomst, na grondiger kennis van de reuzen in andere provincies, er psychologische en sociologische konklusies te kunnen uit afleiden.

Wat is immers de waarheid? Een reus is een reus, een uitzonderlijk groot en lang persoon, kant en klaar.

Wat is de realiteit? De vraag klinkt raar.

Een ambachtsman ziet naar *het kenteken van het vak*: de schietspoel van de wever, de hamer van de uurslager, de vaardigheid van de hoppeplukker, het tuig van de mollenvanger. De heemgebonden, weetgierige burger(s) let(ten) op *de historische voorstelling*, de helm, het zwaard, de maliënkolder, het wapenschild. De kleermaker en kleermaakster schouwen naar *het gewaad, de kledij*, naar soort en vorm van de stof, het hoofd-deksel. Een lid van een volksdansgroep onderzoekt het rytmisch bewegen, *de dans* en de glans waarmede de reus of reuzin buigt of zwaait. De spotter triomfeert, omdat *een bijnaam* op schalkse wijze tot eretitel ontwikkelt, zo de Gaper te Geluwe. De leid(st)er en de leden van *een jeugdbeweging* achten zich gelukkig, omdat hun vertegenwoordiger als de grootste optreedt in de stoet, dit te Landegem. De bewoner van *een straat of wijk* straalt, omdat zijn straat of het gehucht meer in het brandpunt staat dan het centrum van de lokaliteit, zo de Belgiek- en Molenwijk te Deerlijk. Kinderen in Oostkamp herkennen fier en blij Lambiek en Sidonie, *figuren uit een stripverhaal*. Een dataworm, gelijk een boekenworm, kent begin- en einddatum van belangrijke periodes en jubelt, omdat de reus het hoogtepunt van *een jubileum* uitdrukt. Een beeldhouwer of grimeur spitst de zinnen op *de autenciteit*, de natuurgetrouwe weergave van een gelaat, dit voor de IJslандаvaarder te Oostduinkerke, enz.

Telkens gaat het om een reus, maar om het wisselend standpunt van een individu of een groepering. De reus verkrijgt er een andere waarde volgens de aard van zijn oorsprong en gebondenheid. Het kan gebeuren, dat een ceremoniemeester bij de doop of de inschrijving in de burgerlijke stand uitleg verschaft. Te Deerlijk omlijnt hij Jan als het zinnebeeld van de ijverige wever en Tieneke als het braaf volksmeisje. (De Nieuwe Gids, dagblad, Brussel, 18 juni '56). Een type bestaat volgens het programma, maar uitzonderlijk kunnen de kijkers anders reageren. *Op de Braderie ofte Batjesdag in de Smeestrate te Brugge in mei laatstleden ging er voor de uitklink een reus met Brugse kapmantel rond, lopende op vier wielen. Het was "Charlotte" volgens het gedrukte programma, maar de mensen spraken algemeen van "Lange Wanne"*. [Biekorf, XXXIX ('33) 223]. Het volk aanvaardt over het algemeen een naam en persoon. Geldt het hier een vorm van afstoting door er een ander etiket op te plaatsen ?

Te Wenduine is bij de leerlingen van de derde graad van de Gemeentelijke Jongensschool en de Vrije Meisjesschool een bekendheidsonderzoek betreffende de plaatselijke reuzen ingesteld. De kinderen kenden voor zestig tot zeventig procent het beroep van de drie reuzen. Tien procent sloeg de bal mis, omdat 'de helm', de 'zuidwester' van de Scuteman hen misleidde. Ze zagen die als een onderdeel van de politiekledij. Ze verwarren het hoofddekseel van Wanne, samen met haar man bekend als garnaalkruier en strandjutter, met een boerinnemuts. Scuteman, varensgezel, zinnebeeld van de lokale visserij, houdt volgens enkele leerlingen "zijn politiestok in de hoogte". De reactie van "de mensen" te Brugge in mei 1933 en verklaringen van de leerlingen te Wenduine in 1965 (bekendheidsonderzoek... zes blz. me welwillend toegestuurd door kollega Eric Lepeer) leveren het bewijs, dat de omlijning van een type op glad ijs kan verlopen.

Tijdens het onderzoek ter plaatse en de schriftelijke enquête bleek herhaaldelijk, dat vele lieden uit een straat zich niets meer herinnerden van een stoet en feest twintig en dertig of meer jaren geleden en dat ze slechts vage herinneringen konden oproepen. Toch namen we het besluit dit voorlopig resultaat te publiceren, liever dan het in een lade op te bergen en pas over enkele maanden mede te delen. Elkeen die ons verder kan helpen met inlichtingen of adressen, krijgt bij voorbaat onze oprechte dank. Wij pogen de reuzen en reuzinnen in een reeks kaders te vatten.

A. KLASSIEKE OUDHEID

Caesar-August, 1ste Romeinse keizer, *Ieper*

Carlotta, dochter Romeins veldheer, *Roeselare*

Cyrus, Perzisch vorst, *Poperinge*

Trevanus, Machogge, en kinderen, Polyphemus, Orestes. . ., *Brugge*

B. BIJBEL en GODSDIENST

Samson bij wie het geheim van zijn wonderkracht schulde in zijn haren en **Dalila**, aan wie hij het geheim mededeelde, *Anzegem*
Goliath met en zonder **David**, *Brugge, Ieper, Nieuwpoort, Veurne*
Tijl, kerkpatroon H. Tillo, *Izegem*
Duivel, Pietje Pek, *Ieper*

C. GESCHIEDENIS

a) STICHTER

Robrecht de Fries, stichter van de St.-Pieterskerk, *Ieper*
Rolarius, stichter, *Roeselare*

b) OUDST BEKENDE INWONER

Jan van de Pecherie uit 1258, *Wevelgem*

c) WELDOENER, BEVRIJDER, VOORAANSTAANDE

Graaf Robrecht van Bethune, *Brugge, Diksmuide*

Jan van Dadizele, *Dadizele*

Karel de Korte, Clovia en Polydoor de Korte, *Diksmuide*

Liederick van Buck, eerste graaf van Vlaanderen, *Harelbeke*

Nikolaas Hoet, bevrijder, **Godfried de Tempelier**, *Ieper*

Jan van Menen, raadsheer graaf Gwijde van Dampierre, *Menen*

Jan Turpin, riep vrouwen op ten strijde, toen de mannen uitgeput waren tijdens het beleg door de Fransen, ze wonnen, 1489; bevrijdingsreus 1945, *Nieuwpoort*

Willem van Gulinck, *Ruiselede*

Sporkin stond Zannekin bij, slag der Gulden Sporen 1302, *Veurne*

Pierre de Brigand uit de Boerenkrijg, **Pauwel**, *Esen & Ingelmunster, Langemark*

D. AMBACHT en BEROEP

Baker, *Batavia, Roeselare*

Bakker en Bakkerin, *Zwevegem*

Boerin, *Beauvoorde*

Bootsman, *Komen*

Grensarbeider, *Mesen, Wervik*

Herbergier, *Heestert, Jabbeke, Wervik*

Hoppeplukkers, *Poperinge*

Koffiebranderij, *Gullegem*

Kokkin, soepvrouw, *Deerlijk*

Landbouwer, **Jan van Zoutenaie**, *Veurne*

Leurder, *Zwevegem*

Marketenster, *Brugge*

Melkboer, *Komen*

Molenaar en molenarin, *Deerlijk, Heule, Gits*

Mollenvanger, *Zwevegem*
Schrijnwerker, *Komen*
Schoenlapper, *Dranouter*
Seizoenarbeider, *Dentergem*
Smokkelaar(ster), *Roesbrugge, Wervik*
Tramkondukteur, *Koekelare*
Uurslagers, *Kortrijk*
Veldwachter, *Jabbeke*
Visserij, *IJslandvaarders, Blankenberge, De Panne, Houtem, Knokke-Heist, Koksijde, Nieuwpoort*
Vlasbedrijf, *Gullegem*
Voerman, *Lauwe*
Wever, *Deerlijk, Desselgem*
Winkelier(ster), *Jabbeke, Zwevegem*
Zeevissers. . . zie visserij. . .,
Zeerovers, enz., *Oostduinkerke, Oostende, Reninge, Roeselare, De Haan, Westende. . .*

E. VERHAAL : SAGE en SPROOKJE

Jan de Moerduivel, *Adinkerke*
Kallemoeie, *Beernem*
Heksen : Leme Kadul, Mele Krotte, Tanneke Vanhulle, Treze Belle, Sefa Bubbels, *Beselare*
Waternekker, *Bredene*
Ros Beiaard, *Brugge*
Eeuwige Kruier, *Koksijde (ontwerp De Panne 1953)*
Babbe Roere, *Koksijde*
Judokus, *Reninge*
Bakelandt, rovershoofdman, *Tielt*
Reuzen in sprookjestuin, *Adinkerke*
Truilatrol, heks in sprookjesstoet, *Izegem*

F. NATIONAAL FIGUUR — VOLKSBOEK UILENSPIEGEL

Tijl, (Nele, Lamme Goedzak), *Aartrijke, Gistel, Izegem, Oedelem, West-Vlaanderen*

G. POPULAIR TYPE — ONTSPANNING — SPORT

a) POPULAIR TYPE

Staanske, Marie, Wanne, Louise, enz., *Brugge*
Manten, Kalle, *Brugge, Dentergem, Diksmuide, enz.*
Kamiel en Sidonie, *Leisele*
Lange Karel, enz., *Leke*
Manten Klutters & Klette Slunse, *Lichtervelde*

Typen uit *Komen, Meulebeke, Middelkerke, Moeskroen, Moorslede, Nieuwpoort, Oostende, Rekkem, Roeselare, Stene, Tielt, Veurne*, enz.

b) ONTSPANNING

Bol- en Kaartspel, *Dranouter*

Boogschutter(s), *Blankenberge, Ieper*

Brueghel, *Nieuwkerke*

Duivenmelker, *Deerlijk*

Kaartlegster, *Beselare*

Klown, *Koksijde, Moeskroen*

c) SPORT

Lowietje & Maatje, voetbal, *Brugge*

Petanquespeler, *Moeskroen*

Ko Bolle, voetbalgroepering, *Nieuwpoort*

H. STRAAT- EN WIJKVERTEGENWOORDIGING (toponiem)

Kalle van de Platse, *Brugge*

Jan van Male, *Brugge*

Belgiek- en Molenwijk, *Deerlijk*

Maria van de Balling, *Desselgem*

Mance van de Mandelbeke, *Ingelmunster*

Robaart, *Robaartbeek, Roeselare*

Tante Babiele, *Babielebeek, Roeselare*

Batavia, wijk *Batavia, Roeselare*

Langemarkske, straatnaam, *Roeselare*

Krommenhaak, *Torhout*

Nachttegaal, wijken, *Torhout*

Fientje Kaplote, *Wingene*, enz.

I. DIER

Pelikaan, Arend, Zwaan, Struisvogel, Nachttegaal, *Brugge*

Draak, *Ieper, Nieuwpoort*

Kat(er), kat, velerlei, *Ieper, Zwevegem*

Walvis, *Nieuwpoort, e.a.*

J. JEUGD

Pieter en Anneke, *Ledegem*

Kajottersreus, *Oostende*

Chirojeugd, *Zwevezele*

Anne-Marieke, *Voormezele, Ieper*

K. AUTENCITEITSDRANG

Korno, Cornelis Huys, Colette, Coleta Janssens, *Blankenberge*

Lowietje, *Lowietje Saeye, Brugge*

Maatje, mevr. *Charles Cambier, Brugge*

Ko en Wanne, IJslandvaardersechtpaar, *Koksijde*

Walvis, weergave aangespoeld dier, *Nieuwpoort*

Ko en Liza, Ko en Liza Legein, beeldhouwer boetseert hoofd van levende persoon, *Oostduinkerke*

Pol en Rachel, *Stene*

L. BIJNAAM wordt ERETITEL

Jan **de Gaper**, *Geluwe*

Piere **de Keikop**, *Poperinge*

Jan **de Roste**, *Stavele*

Pier **Sparre**, *Torhout*

Dusdanige rubriek kan nog op andere gelijkenissen en overeenkomsten wijzen, b.v. naamgeving: het regelmatig terugkeren van "Manten en Wanne", de nadruk op het beroep in verband met de visserij in de ruimste zin. We hopen op dergelijke factoren de aandacht te kunnen vestigen, zodra we beschikken over een inventaris en typologie en verdere geschiedenis van reuzen en reuzinnen in andere gewesten en provincies.

Intussen betuigen we nogmaals onze diepdoorvoelde dank aan alle diensten en personen die hulp en medewerking hebben verleend, in eerste instantie de provinciale Dienst voor Cultuur van West-Vlaanderen, verder burgemeesters, gemeentesekretarissen, veldwachters in functie of voormalig, voorzitters van feestkomitees en herbergiers. Wij zijn er ons van bewust, dat dit opzet voor aanvulling en verbetering vatbaar is en zijn elkeen voor op- en aanmerking en hulp bij voorbaat dankbaar.

RENAAT van der LINDEN en MARCEL MESSIAEN

Verklaring van de afkortingen in de proeve van inventaris :

- a MARINUS Albert, *Le folklore belge*. Brepols Turnhout. s.d., Deel III, Les Géants, 259-303, 42 illustraties waarvan 1 in veelkleurendruk.
- c VAN COPPENOLLE Mts, *Van Westvlaamse reuzen en reuzinnen*. 't Beertje, Brugge, 1949, 38-43.
- e MESSIAEN M., *Onze reuzen in West-Vlaanderen*. Bachte de Kupe, Nieuwpoort, III (1961) 130-131. Vraagt medewerking. Inleidend overzicht. Meer dan veertig lokaliteiten.
Idem, *Reuzen van de Westkust*. (Adinkerke, De Panne, Koksijde, Oostduinkerke) Bachten de Kupe, Nieuwpoort, VII (1965) 25-37, 6 ill. — *Nieuwpoort*, Ibidem, V (1963) 149-163, 2 ill.
Idem, *De Reuzen in West-Vlaanderen*. Hamer, Brussel, II (1944) 1-4.
- k Dokumentatie Provinciale Dienst voor Cultuur van West-Vlaanderen, Domein Boeverbos, Brugge 2. Bundels : reuzen van West-Vlaanderen. Enquête.
- m MEURANT R. († 1977) *Les géants de cortège en Belgique*. Le Folklore Brabançon, Brussel, juni 1958, n° 138, 599-638, 19 ill. In menige bijdrage van deze te vroeg overleden specialist vindt U terloops een opgave van reuzen en reuzinnen in

- West-Vlaanderen. Zijn Bibliografie : in Bulletin du Cercle Royal d'Histoire et d'Archeologie d'Ath et de la Région, XI (1977) deel III, mei, nr. 57, 233-241.
- n Wilfried van NESPEN. Aan deze naam is de Vragenlijst gehecht, rondgestuurd in 1964 door het Volkskundemuseum te Antwerpen. De antwoorden berusten in Instituut voor Volkskunde te Antwerpen.
- p Inlichtingen van heren burgemeesters, gemeentesekretarissen, veldwachters, gebeurlijk niet meer in functie, voorzitters van feestkomitees, herbergiers : Ardooië, Blankenberge, Beauvoorde, Bredene, Brugge, Dentergem, Gits, Gullegem, Heestert, Koekelare, Koksijde, Komen, Langemark, Lauwe, Ledegem (Ludo Demeyere), Leke, Lichtervelde, Menen, Meulebeke, Moorsele, Ploegsteert, Reninge, Stavele, Torhout (Herwig Verleyen), Wenduine, e.a.
- t **Folklorejaar 1974. Spiegel van het Westvlaamse volksleven.** Westtoerisme, Brugge, 1974, Hoofdstuk VI. Reuzen en typische figuren, A. Reuzen, 37-40.
- v **VERMEULEN, Hoe heten onze reuzen? Proeve van inventaris.** Oostvlaamse Zanten, Gent, XXV (1950) 21-32, 3 ill., West-Vlaanderen, 26-27. Met de naam VERMEULEN bedoelen we tegelijk de bundel en de steekkaarten die Jozef Vermeulen verzamelde, en die de heer Marcel Daem bestendig aanvult. Bundel en steekkaarten berusten in het archief van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent, Museum voor Volkskunde.
- DE MEYERE, Victor († 1938). De reuzenommegangen. Een nagelaten studie.** Ars Folklorica Belgica. Antwerpen, 1949, 15-105, 60 ill. (Ieper, Kortrijk, Nieuwpoort, Veurne).
- KARTOGRAFIE.** Een kaart met de verspreiding van de reuzen in West-Vlaanderen vindt U bij het verslag van het Studiekomitee der Ommegangsreuzen te Bergen in 1956 :
- MEURANT René, Comité d'Etude des Géants Processionels dans le Nord de la France, la Belgique et les Pays-Bas.** Journées d'étude tenues à Mons du 25 au 27 mai 1956. Compte rendu. Commission nationale belge de folklore. Annuaire IX, 1956, 59-89, kaart van West-Vlaanderen p. 82 Jos. Vermeulen zorgde voor de Nederlandse tekst van het verslag in Oostvlaamse Zanten, Gent, XXXII (1957) 20-29. Er werden geen kaarten bij opgenomen.
- DE BAERE, Dr. C., Onze Vlaamsche Reuskens.** Antwerpen, 1941, 104 blz., 24 buitentekstplaten. Kaart, p. 24-25 : België en Noord-Frankrijk, met verwijzingen naar Nederland, Engeland, Spanje.
- s **SCHROEDER Pierre, Folklore in België en in het Groothertogdom Luxemburg.** Album Kalender. Uitg. Végé, zonder datum of plaats. Album I, II en III. Kalender van de manifestaties.
- WYDTS, Andreas, Jubelboek . . . 1749.**
- BECK, Jules, Reuses de Flandre et Gigantes d'Espagne.** Bulletin de l'Union Fauconnier de Dunkerque. Dunkerque III (1900) 251-278, Brugge, Ieper, Nieuwpoort, Veurne, Kortrijk, Oostende, 262-265. Summiere bibliografie voor lokaliteiten.
- Summiere bibliografie voor lokaliteiten :
- BUYSSE, Emiel, Brugge, de stad van stoeten en processies, Toerisme, Antwerpen, XXX (1951) 246-248, 4 ill.**
- De Bevrijdingskavalkade te Brugge, De Zweep, weekblad, Brussel, 15 sept. 1946 (reuzen uit Brugge voetbalkringen).
- BREYDEL, Brief uit Brugge. De Reuzen, de Poort en de Processie.** De Standaard, 21 aug. 1948.
- **Brief uit Brugge. Een Reuzestoet. Een "reuze" . . . reuzenstoet.** Gazet van Antwerpen, 4 febr. 1955.

- P.R. Ezelstoet krijgt waarschijnlijk stamp van ezel. (mislukte reuzenstoet) Nieuwe Gids, dagblad, Brussel, 24 juli 1955, en andere dagbladuitknipsels.
- , **ANA pour l'histoire des fêtes de notre province.** 2e Article. (Reuzen Brugge & Ieper) Ann. d/l Société d'Emulation, Brugge, 2e r. VI (1848) 161-170, 2 ill. en Liedeken van den THUYNDAGH.
- L., **Lange Wanne** (reuzin te Brugge) Biekerf XXXIX (1933) 225.
- A.V. **Een reuzin in de ommeegang te Diksmuide.** 13 juni 1381. (fout ?) Biekerf, Louwmaand, 1958, 304.
- CATTEEUW, M., **Reuzenstad Diksmuide.** Biekerf LXI (1960) 406-408.
- A.V. **Ommegangsreuzen.** Biekerf LXIV (1963) 218 (datum 1381 fout), op basis van publikatie van René Meurant.
- , **Stamreeks van Reuzen in 't verschiet.** Biekerf LVI (1955) 286.
- DE WOLF L., & COCLE M., **Reuzen te Ieper,** Biekerf XXXV (1929) 274-275.
- VIAENE, A., **De reus en de draak in de ommeegang van tuindag te Ieper 1585-1594.** Programmabrochuren en talrijke foto's en bijdragen in dag- en weekbladen.
- VAN DROMME A., **De Izegemse reuzen.** Ten Mandere X (1970) 67-73, 5 ill.
- MEURANT René, **Les figures gigantesques dans l'arrondissement de Mouscron - Comines et à ses confins.** Mémoire de la Société d'Histoire de Comines et de la région. Tome IV — fasc. 2, Comines 1974, 474-558, 53 ill., 1 krt. (Komen, Menen, Mesen, Nieuwerkerke, Ploegsteert, Rekkem, Wervik).
- DOBBELAERE, Lt G., **Souvenirs du vieux Courtrai.** Bulletin v/d Gesch.- en Oudheidkundige Kring te Kortrijk. (tweetalige titel) VIII (1910-11) 18-31, blz. 29-31 : twaalfstrofig gedicht van Bruno Boucquillon : Manten en Kalle.
- SEVENS, T., **Wat is er van Manten en Kalle?** Handel. v/d Gesch.- en Oudheidk. Kring te Kortrijk. N.R. III (1923) 79-91, IV (1924) 41-44.
- IMPE J., **Kortrijksche Folklore. Manten en Kalle.** Zonneweelde, Kortrijk, V (1931) 96-99, 4 ill.
- IMMERSEEL, Frans van, **Manten en Kalle, de Jacquemarts, de uurautomaten;** Antwerpen, s.d., 287, 38 ill., 41 buitentekstfoto's.
- MOUTON R., (dienst Toerisme), **Aantekeningen uit oude Stadsrekeningen 1624-1778, te Poperinge** (de reuze).
- **Het Roeselaars volksleven. De Roeselaarse reuzen,** 36-40, 1 ill., met negen strofen van Het Roeselaarse reuzenlied.
- COPPENOLLE, Maurits van, **Volksleven in Veurne-ambacht.** West-Vlaanderen, St.-Pieters-Brugge, II (1953) 224-226, met beeld van reus Sporkin uit Veurne.
- LEPEER, Eric, **Vin Dune an de Zee.** Inleiding Prof. Dr. K.C. Peeters. Wenduine, 1974, 327, 161 ill., hoofdstuk over reuzen. Reuzen in veelkleurendruk op stofwikkeldruk.
- VROMMAN, F., **West-Vlaanderen in stoeten en processies.** (Wingene met Brueghelstoet) West-Vlaanderen VIII (1959) 192 ill.

In aansluiting met het slot **Inventaris** blz. 159 kunnen we aanstippen, dat ook Limburg de reuzen kent.

L. WISSELS. **De Limburgse Reuzen.** Heidebloemke, Heemkring Genk, XXXVI (1977) nr. 4, Voorwoord M. LAENEN, 124, 39 ill., geboorteakten. [Verspreiding over 29 lokaliteiten].

De reuzen van Nederlands Limburg treden grandioos op in een speciaal nummer van **Veldeke**, uitgegeven naar aanleiding van de Reuzenfeesten in Maastricht op 2-4 september 1977.

F. ROECK, J.T.H. de WIN, P.H. TUINMAN, JAN COUMANS en Phil DUMOLIN, L. WISSELS hebben medegewerkt aan dit hoogstaand nummer, dat is "opgedragen aan René MEURANT, sekretaris van "Het Internationaal Studiekomitee voor Ommegangsreuzen".

In Memoriam

M.A. AALBREGTSE

Aardenburg 9 januari 1892 — Oostburg 16 januari 1977

In het ziekenhuis te Oostburg overleed de Zeeuws-Vlaamse Volkskundige M.A. Aalbregtse in de leeftijd van 85 jaar.

Maarten Abraham Aalbregtse werd geboren te Aardenburg in 1892 en werkte sinds 1918 op de gemeente-sekretarie te Oostburg waar hij het onder meer tot gemeentesekretaris bracht. Hij stamde uit een molenaarsfamilie en ontpopte zich als een molenkenner⁽¹⁾. Als actief lid van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen werd hij de lokale historicus van Oostburg⁽²⁾. Naast de plaatselijke geschiedenis had hij een grote belangstelling voor de volkskunde en hieraan wijdde hij zijn voornaamste publikaties. Daarnaast was hij medewerker aan "Neerlands Volksleven", "Ons Heem" en "Oostvlaamse Zanten".

Zijn "Het Krulbolspel in Zeeuws-Vlaanderen" verscheen in "Neerlands Volksleven" (1970, pp. 7-39) en uit die periode stamt zijn vriendschap met Renaat van der Linden die in 1965 zijn licht bij hem ging opsteken voor zijn boek "Het bolspel in Vlaanderen, vroeger en nu". Zijn boek "Kezandse kost" (Oostburg, 1970) werd in 1971 bekroond op voorspraak van wijlen dr. J. Weyns, met het Joachim Beuckelaer eremerk⁽³⁾.

Zoals zo menig Zeeuws-Vlaming sloeg hij een brug over de landsgrenzen heen en werkte als Nederlandse vertegenwoordiger mee aan het jubileumnummer van "Oostvlaamse Zanten" dat in 1975 verscheen bij het vijftigjarig bestaan van de "Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen"⁽⁴⁾. In 1976 verschenen van de 85 jarige (!) auteur nog twee boeken. Een manuscript bleef onvoltooid.

(1) vgl. M.A. Aalbregtse, *De molen te Waterlandkerkje*. Jaarboek van de Heemkundige Kring West-Zeeuwsch-Vlaanderen, 1965-1966, 116-118. Idem, *De Molen te Zuidzande-dorp*. In: *Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuwsch-Vlaanderen*, 2, 1975, pp. 47-57. Idem, *Molenroute in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Stichting Molenbehoud Zeeuwsch-Vlaanderen, 1975.

(2) *Oostburg als woonplaats*. Oostburg, 1931. Idem, *Oostburg in oude ansichten*, Zaltbommel, 1971. Idem, *Kent gij ze nog... de Oostburgers*, Zaltbommel, 1973. Idem, *Herbouwd Oostburg*, Oostburg, 1972. Idem, *Het Land van Cadzand in oude ansichten*, Zaltbommel, 1975.

(3) Zie recensie Renaat van der Linden, In: *Oostvlaamse Zanten*, 1971, 71-72.

(4) M.A. Aalbregtse, *Bolspel en palen aan de grens België-Nederland*. O.V.I.Z. L, (1975), 222-225.

Eerst en vooral vermelden wij zijn volkskundige studie " Lief en Leed in het Land van Cadzand. Volksgebruiken bij geboorte, huwelijk en overlijden ". (Zaltbommel, 1976) die een volwaardige tegenhanger vormt van het onvolprezen werk " Van Doop tot Uitvaart " van Magda Cafmeyer (Brugge, 1958).

Kort voor zijn overlijden verscheen " Merkwaaardige grenspalen en grensstenen " (Middelburg, 1976).

Daarin schrijft hij over de Nederlands-Belgische grenspalen (1843) : *De grens is ontstaan door politiek en niet door kultuur of volksaard*. De Nederlands-Belgische vriendschapsbetrekkingen stonden bij hem steeds hoog in aanzien zodat ook Vlaanderen in hem een verdienstelijk volkskundige verliest. Zijn veldwerk verricht in het West-Zeeuws-Vlaamse grensgebied, eens deel van het Graafschap Vlaanderen, zou meer betrokken kunnen worden bij het kartografisch verwerken van volkskundige gegevens, als vergelijkingsmateriaal aan weerszijden van de staatkundige grens. Zelfs sedert 1830 is er meer dat ons bindt dan ons scheidt⁽⁵⁾.

Als kenner van het Zeeuwse plattelandsdialekt⁽⁶⁾ en al schrijvend uit eigen herinnering heeft M.A. Aalbrechtse belangrijk en onvervangbaar werk nagelaten.

Drs. W.P. Dezutter
Konservator van het Stedelijk
Museum voor Volkskunde te Brugge.

Boekbespreking

Willy DETAILLEUR, Alle Kerken van West-Vlaanderen in Vade-Mecum-Stijl.

Uitg. Studiedienst Pastoraal Toerisme. Brugge, 1975, 137, 22 illustraties van mevr. Adr. VAN ROOSBROECK. Voorwoord van Jos. LONCKE.

Het werk (in typoscript) bevat vijf delen :

1) Beschrijving van de kerkgebouwen, o.a. met volgende punten : eigendom, bouwjaren, brand, herbouw, stijl, pilaren en beuken, toren en klokken; verering van sint, devotionaliën, glasramen, heiligenbeelden, waarde-

volle voorwerpen. Deze gegevens vindt U voor driehonderd zesentachtig kerken, gerangschikt per gemeente, alfabetisch (blz. 1-114). 2) De roze bladen ordenen de parochiekerken naar de patroon (115-119). 3) Groene bladen ordenen de bouwstijl : romaans, klassicistisch, enz. (120-125).

(5) vgl. K.C. PEETERS, *Het Vlaamse Volksleven*. Hasselt, 1962, 7.

(6) Hij was regionaal medewerker aan het " Woordenboek der Zeeuwse Dialecten " ('s-Gravenhage-Brussel, 1968, 2de druk) en van het Instituut voor Dialektologie, Volkskunde en Naamkunde te Amsterdam.

4) Gele bladen schikken de kerken in kronologische volgorde : van 650 St.-Maarten te Kortrijk als bedehuis tot 1975 Torhout, St.-Jan Bosco ! (126-133) 5) Willy Detaillieur stelde samen met het sekretariaat van het Pastoraal Toerisme de lijst van de belangrijkste bedevaartsoorten samen, onder vier rubrieken :

Gemeente

(alfabetisch)

Parochie

Aard van bedevaartoord

sint, kwalen, kerk of kapel

Belang

lokaal

regionaal

nationaal

Voor faktor drie en vier noteren we b.v. onder Dranouter : " Zwarte Molen ". Het betreft een tombe en kruis, bekend met de aangehaalde naam.

1975 was het Europees Jaar van het bouwkundig erfgoed. In ons land lazen we het Jaar der Katedralen en monumentale Kerken. Het bisdom West-Vlaanderen heeft 1975 in het teken gesteld van de " Open Kerken ". Willy Detaillieur, lic. in stedenbouw en ruimtelijke ordening, heeft belangrijke gegevens per heiligdom verzameld en puik gebundeld in een repertorium dat u als vade-mecum kunt bestempelen. In West-Vlaanderen bestaat een studiedienst Pastoraal Toerisme. Deze uitgave bewijst machtig de noodzaak daarvan. Ook de volkskundigen dienen de samensteller dankbaar te zijn. Zij treffen er vele gegevens aan, die ze ergens anders moeilijk kunnen opsporen. In Bissegem, in de St.-Audomaruskerk, aanroepen pelgrims Onze-Lieve-Vrouw van de Harteklop. Wist u het ? Laat het me eerlijk bekennen, ik niet.

Renaat van der Linden

Frans van IMMERSEEL. Karikaturist, houtsnijder, glazenier, stoetenbouwer. Samenstelling Herman Mortier. Met medewerking van Rik Selleslaghs, Herman Mortier, Karel de Decker, André ver Elst, Jan Lambin, Renaat van der Linden. Uitg. Lannoo, Tielt, De Plukvogel, Brussel, 1976, 354, 256 ill., waarvan 76 in veelkleurendruk.

Het betreft een rijk boek en een schitterend kijkboek. Een uitgave rond een artiest is een Liber Amicorum of Boek van Vrienden, een hulde-album of een feestbundel. Frans van Immerseel is meer dan een artiest. Deze publikatie is meer dan een feestbundel. Drie van de vier bepalingen houden onmiddellijk verband met het volksleven en de volkskunde : karikaturist, glazenier, stoetenbouwer. Frans van Immerseel zit of zetelt in geen heem- of volkskundige groepering als bestuurslid of adviseur. Deze man 'presteert' in de Nederlandse en Latijnse betekenis : hij voert heel wat uit, en hij staat vooraan of de eerste (prae-stare) wanneer het op bepaalde vormen van levend volksleven aankomt. Ik hoop dat sommige lieden me deze zin niet kwalijk nemen en leren begrijpen : een persoon die van 1955 tot 1975 twintigstoeten in alle streken van Vlaanderen doet trekken, kunt u zo maar niet wegdenken. De stoeten en ommegangen vormen slechts

een beperkt terrein van zijn veelzijdige werking. Het boek levert bewijzen te over.

De korte levensschets stamt uit Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen. Frans van Immerseel levert *Beknopte geschiedenis van het Vlaamse kunstglasraam* (11-74, 26 ill., waarvan 10 in veelkleurendruk) en *Hoe ontstaat een glasraam* (75-82, 17 ill.) aan de hand van een fotoreportage van Rik Selleslaghs. De *beknopte geschiedenis* reikt ver als een encyclopedie en stapelt tegelijk biezonderheden op van een rasecht kenner en pluizer. Na de 'Geschiedenis van het glas, de oudste bekende ramen, kleur en techniek, onze oude ramen' volgt de ontleding van de glasramen in de St.-Pieters- en St.-Guidokerk van Anderlecht, de kollegiale kerk van de hh. Sulpitijs en Dionysius te Diest, de kapel van Bourgondië en de O.-L.-Vrouwkatedraal te Antwerpen, Sinte-Goedele te Brussel, St.-Katarina te Hoogstraten. Onze glazeniers in het buitenland (Engeland, Frankrijk, Italië)

met 'De gevallen Jean-Baptiste en Jules Capronnier en andere restaurateurs' besluiten de studie die een gedegen inzicht en overzicht tegelijk biedt. De fotoreportage van Rik Selleslaghs belicht zinnebeeldig en werkelijk de kunst en techniek van dusdanige eeruitzonderlijke verwezenlijkingen. Met geduld en speurzin vindt u in en voor Vlaanderen misschien twintig artikels over het glasraam. Hier tekent een vakman en artiest, met rijke ervaring en historische opzoekingen, met tekst en beeld een weinig betreden terrein.

Herman Mortier die oprechte hulde voor de presentatie van het boek verdient, neemt voor zijn rekening : *De wereld in wit en zwart* (83-126), *Ontwerper van siertegels* (139-144), *Bedrijvigheid op reclamegebied* (145-157), *De lof van het brandraam zoals Frans van Immerseel glazeniert* (179-223). Het eerste punt behandelt F.v.I. in zijn grafisch bedrijf : tekenen, etsen, graveren en vooral hout- en lino-snijden. Het wordt een kunsthistorisch perspectief, langs Alfred Ost, het expressionisme, Masereel, de discipline van de houtsnede, Vlaamse koppen, karikaturen en boekillustraties als lichtpunten van het volksleven. Siertegels vinden inspiratie in Keinaert en in allerlei ambachten. Reclame weerspiegelt het volkse element in aanplakbiljetten, het diafaantje en sluitzegels voor stoeten, in spreukvoorstellingen voor vakken allerlei. De lof van het brandraam speurt naar de weergaloze variëteit inzake onderwerpen, waar de taal, handel en nijverheid, verhalen en historische thema's, duivels en dood, levenslust en gemeentehuizen hun geest of

ziel in weerspiegelen.

Karel de Decker tekent de ontwikkeling van de spotprent in het leven van F.v.I., o.a. langs Pol de Mont en allerlei dagbladen en tijdschriften, het eigen Persbureau het Rad van F.v.I. en zijn comicreeks van Teun Koekoeloe.

André ver Elst schikt de affiches naar hun genre : voor figuren en groepen, voor toneel en stoeten, voor verkiezingen en vredesboodschappen. Jan Lambin trekt de lijn tussen echtheid en maskerade, tussen de officiële schouwers en de bouwers van stoeten, verhaalt 'Hoe het gekomen is' met het sluitstuk van de St.-Jan-Berchmansstoet in '38, over de krachtproef in '55 : de Kattestoet van Ieper, met de uitdaging van elke stoet twintig jaar lang.

Ondergetekende schouwt de binding van spreekwoorden en illustratie en polst historisch en volkskundig naar de kern van beide waarden. *Losse grepen uit Inleidingen, Bezoekers getuigen en 175 Tentoonstellingen* bevatten schalkse, spitsvondige beschouwingen van vele bekenden en enkele onbekenden. Vertaling per hoofdstuk volgt in het Frans, Duits, Engels. Dit is een rijk en schoon boek, barstensvol documenten, elementen en beschouwingen inzake levend volksleven en de volkskunde in de ruimste zin. Frans van Immerseel lijkt op de stoeten in Vlaanderen, met allerlei gedaanten en gestalten, maar zij zijn immer volksgebonden en daarin ligt hun en zijn volkse waarde, gaaf en wijd als de ware kunst in vele uitingen.

Renaat van der Linden

Jos PHILIPPEN. Geschiedenis en charme van de prentkaart. Uitg. Europa, Diest, 1977, T84, 298 ill. waarvan 9 in veelkleurendruk.

Heden brengt de Uitgeverij Europa van Diest een Europees werk van de bovenste plank; het neusje van de zalm inzake presentatie en een Europese prestatie in de schone en ruime zin van het woord : illustratie nr. 2 toont een kerstkaart uit Londen 1834, Oostenrijk-Hongarije, natuurlijk het eigen land, Straatsburg, Parijs, Italië, de Verenigde Staten en Spanje, Transvaal en

de omslag van een **Londens Tijdschrift voor kaartenverzamelaars**, Duitsland en Rusland eisen onze aandacht. Inzake geografische verspreiding komt de naam Europa ten volle tot zijn recht. Illustraties en gegevens uit de Verenigde Staten wijzen op het internationaal karakter van de hoogstaande studie.

Het **HISTORISCH PANORAMA** steekt van wal met **De voorouders van de**

prentkaart : in het begin van de zeventiende eeuw stuurde de goeode stand in Frankrijk kaartjes om de wens en te bieden en bezoeken aan te kondigen; "carte de visite" stamt daar vandaan. Agedankte speelkaarten kwamen in aanmerking om allerlei mededelingen te seinen. Engeland bracht de twee populairste wenskaarten op de wereld : voor Sint-Valentine's day en voor Christmas. Het gaat er in deze en andere gevallen om voorlopers. **De Campagne voor sociale posttarieven** bracht de goedkope enveloppe op de pers, want eerst was het verzenden van brieven een voorrecht van rijke lui, wegens de hoge tarieven. Pas op 10 januari 1840 verscheen het eenvormig recht in Engeland en was de briefwisseling er in het bereik van de gewone burger. Vier maaanden later verschenen de eerste postzegels.

De "Correspondenz-Karte" beduidde de **demokratische overwinning**. In 1865 ontvouwde von Stephan, topambtenaar bij de postdiensten van de Noordduitse Confederatie, een uitstekend plan voor een "Postblatt". Zijn oversten te Berlijn borgen het plan in een lade. Drie jaar nadien dienden twee Leipziger boekhandelaars, afzonderlijk en kort na elkaar, een verzoek in om een **Universal-Correspondenz-Karte** op de markt te mogen brengen, in een oplage van honderdduizend, van een half miljoen. Vier jaar nadien wees professor Herrmann op het economisch voordeel van **Die Postkarte**. Het stijgen van het postverkeer en de vermindering van port kon alleen voordeel opleveren voor de schatkist. Op 1 oktober 1869 brengt Oostenrijk-Hongarije de officiële briefkaart in omloop. Tijdens de eerste maanden werden 1.400.000 eksemplaren verkocht. Sinds die periode is het een overrompelende zegetocht geworden met een greep op alle landen en standen, op alle mogelijke onderwerpen. Om het even welk tema je belang inboezemt of je bestudeert, je vindt het in de kaartenwereld ergens op de wereld of in je onmiddellijke buurt weerspiegeld : de liefde in alle talen, gezoen en karikaturen, kinderen en militairen, treinen, stoomboten, huwelijksbootjes en allerlei voertuigen, steden en landschappen met strandgenoegeen en feestelijk-

heden, kalenderbladen van de jaarkrans, propaganda en reklame voor alle denkbare produkten, geschiedenis inzake heldenfeiten en zeldzame gebeurtenissen, volksverhalen langs legenden, sprookjes en sagen, godsdienst en godsdienstzin met alle mogelijke facetten, sport en spel, klederdrachten en ambachten en beroepen, artiesten van allerlei allooi, uit de hoogste toneel- en filmwereld en het werk van artiesten verheerlijkt in uitstekende reproducties en interpretaties, lied en humor, geluk en mode, onthutsende en bekoorlijke fantasiabeelden, hallucinaties allerlei, (een kaart bij de verdwijning van Mona Lisa uit het Louvre — 1911-13 — toont de dame die een lange neus maakt, d.i. de hand met uitgespreide vingers met de duim tegen de neus zet), enz., enz. Een systematische en psychologische ontleding geschiedt langs het hoofdstuk **De populairste uitvinding van alle tijden** en geschiedenis leest u in **Haar bloei-periode**. Een vermetele titel ontdekt u in **VOLKSPRENT VAN DE 20e EEUW...** Werkmethodes en drukprocédés, naamloze en naïeve produkten, prestaties van hoogstaande kunstenaars worden aangehaald. (p. 51-57) Het hoofdstuk **MOZAIEK** van **KITSCH** en **SCHOONHEID, NAIVETEIT EN ZAKELIJKHEID** weerspiegelt best het geheel, met de klemtoon op mozaiek en schoonheid. De **SCHATTEN UIT VERGEELDE ALBUMS** bevatten illustraties nr. 53 tot 288 met behoorlijke en bekoorlijke uitleg voor beelden uit alle landen en standen, van allerlei pluimage. **KLEURENSYMFONIE** biedt je de veelkleurige weergave van prent 289 tot 297. **PRENTKAARTENKOLDER** legt de klemtoon op het laatste woord, om in zestien aanhalingen de alzijdige en wisselende teksten op een kaart pogen aan te tonen.

Niet alleen een Beknopte Bibliografie besluit dit boek, een puike bundeling van wetenschap en kunstzin, maar daarnaast de omlijning van **De waarde van een prentkaart**, inzake kwaliteit, onderwerp, oplage, ouderdom, staat van bewaring, en tot slot de lijst van de interessantste handelaars en catalogussen (Brussel, Parijs, Londen) met opgave van het tijdschrift *Le Cartophile* uit Parijs, en de reeks personen en diensten in binnen- en buitenland die dank ontvangen.

De prentkaart speelt een belangrijke rol in het volksleven, psychologisch, sociologisch, ambachtelijk, als statisch en dynamisch beeld en verhaal, als middel om alle mogelijke banden en onderwerpen mede te delen en te breken. De aandacht voor dit thema ligt eerder aan de karige kant. We krijgen een keurig en kleurig geschenk, een bolwerk van wat anonieme artiesten en gekende kunstenaars tekenden, doorheen een periode van omtrent honderd jaar, van wat anonieme fotografen vastlegden. Dit kunst-, kijk- en studieboek toont ons alle facetten van ons leven dag-bij-dag, in feest en oorlog, in het beeld van elke leeftijd, als ziener en zoeker,

als genieter en mededeler van alle mogelijke en onmogelijke gevoelens. Glans en glorie, last en lust, pret en verzet, daad en droom, rampen en slampampen, groeten en wensen... van alle mogelijke mensen.

Jos Philippen heeft niet alleen een fel gevuld leven als uitgever achter de rug, in dit werk bindt hij zijn zin voor kunstuitgaven en vorsersopgave in een hoogstaande prestatie. Dit werk verschijnt in een franstalige uitgave te Parijs, in samenwerking met ons medelid Edouard de Keyser.

Renaat van der Linden

Zoeken en Zanten

De Zottegemse Zwartkop : naam voor de kippenkweker !

De kippen speelden weleer een vooraanstaande rol in het gewin van de eenvoudige lieden. In Brakel bestond er een speciaal ras, de "blauwpoten" en het valt te begrijpen, dat de bewoners uit de omgeving de Brakelaars wel eens als "blâpoten" bestempelden. [R.v.d.L., *Volkshumor. DeBlauwpoten van (Neder) Brakel*, O.V.Z. XXXIV (1959) 246].

In de Egmontstede stichtten negen hoenderkwekers — zes landbouwers, een rentenier, een onderwijzer, een hovenier — uit Grotenberge, Oombergen (2), Erwetegem, Leeuwergem, Elene, St.-Maria-Oudenhove, Zottegem (2) een landelijke beroepsvereniging

DE SOTTEGEMSCHE ZWARTKOP

De stichting verscheen als bijvoegsel in het Belgisch Staatsblad van negentien april 1902, akte nr. 248. We lezen o.a. bij de doelstelling : art. 2. B. 2° Middelen inspannen om de voortbrengselen van het hoenderhok voordelig aan de man te brengen en alle produkten ervan zo winstgevend mogelijk te maken. De standregelen berusten nog bij Cyriel Van Wijnendaele, Kring, Markt 4, Zottegem.

Bejaarde lieden herinneren zich nog duidelijk de naamgeving. Omstreeks vijftienzeventig jaar geleden brachten kippenboeren hun waar rechtstreeks aan de man of aan de vrouw. De kippenkwekers kregen de naam van Zottegemse Zwartkoppen en zorgden in elk geval voor een specifieke naam !

Jos VAN EFFELTERRE